

VAIKŲ, SULAUKUSIŲ PILNAMETYSTĖS, IŠLAIKYMAS: TEISINIS REGULIAVIMAS IR PRAKTIKA

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė

Mykolo Romerio universitetas Mykolo Romerio Teisės mokykla

Privatinės teisės institutas

Elektroninis paštas: ingaieva@mruni.eu

Vitalija Šimkienė

Turibos universitetas Teisės fakultetas,

Elektroninis paštas: simkiene.vitalija@gmail.com

Pateikta 2018 m. lapkričio 2 d., parengta spausdinti 2018 m. gruodžio 21 d.

DOI: 10.13165/JUR-18-25-2-07

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas besimokančių vaikų, sulaukusių pilnameistės, išlaikymo institutas, t. y. reglamentavimo genezė, kitimo priežastys, tėvų pareigos teikti paramą pilnamečiams vaikams turinys, atskirų kriterijų reikšmė. Speciali norma, reglamentuojanti tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus, sulaukusius pilnameistės, Civiliniame kodekse buvo įtvirtinta dar 2004 m. lapkričio 11 d., tačiau vėliau (2013 m. birželio 20 d. įstatymu) reguliavimas buvo praplėstas suformuojant atskirą CK straipsnį (3.192¹ str.). Šiame laikotarpyje nekecionuojamą reikšmę turėjo Konstitucinio Teismo nutarimas (2007 m. birželio 7 d.), kuriame be kita ko konstatuota, jog išlaikymo priteisimas pilnamečiams asmenims negali būti grindžiamas tokiais pat principais kaip nepilnamečiams.

Atlikus įvairių instancijų teismų šios kategorijos bylų analizę, teigtina, kad teismų praktika yra skirtinga, nors esamas reguliavimas nustato konkrečius kriterijus teisei į paramą realizuoti ir atitinkamai tėvų pareigai teikti paramą. Nevienodas teisės normų interpretavimas ir taikymas teismams aktyviai naudojantis diskrecijos teise sudaro prielaidas abejoti įtvirtintos pilnamečio asmens teisės į paramą efektyviu įgyvendini-

mu. Kita vertus, neeliminuojama galimybė pažeisti teises tėvų, kurie, neva, privalėtų teikti išlaikymą.

Straipsnyje daugiausia naudojami sisteminės ir lyginamosios analizės metodai.

Reikšminiai žodžiai: vaiko išlaikymas (parama), besimokantis pilnametis, tėvų pareiga, turtinė padėtis.

Įvadas

Pilnamečių vaikų išlaikymo institutas buvo įtvirtintas Santuokos ir šeimos kodekse (toliau – SŠK), nustatant tėvų pareigą išlaikyti paramos reikalingus nedarbingus pilnamečius vaikus.¹ Išlaikymą pilnamečiams nedarbingiems vaikams priteisdavo teismas, vadovaudamasis materialine ir šeimine tėvų ir reikalaujančių mokėti alimentus vaikų padėtimi, kartu atsižvelgdamas į asmens, reikalaujančio mokėti alimentus, galimybę gauti išlaikymui lėšų iš savo sutuoktinio ir vaikų pagal įstatymą privalančių jį išlaikyti.

2001 m. Civilinio kodekso nuostatos dėl išlaikymo pilnamečiui vaikui savo esme beveik nesiskyrė nuo SŠK buvusios nuostatos, t. y. 3.194 str. 3 d. buvo numatyta, jog teismas priteisia išlaikymą iki vaiko pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris nepilnamečiui nustatytas. 2004 m. lapkričio 11 d. buvo priimtas šio straipsnio pakeitimas, kuriuo minėta nuostata buvo papildyta numatant, kad teismas priteisia išlaikymą, kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metai.² Šia formuluote buvo sukurtas naujas, anksčiau Lietuvos teisės sistemoje neegzistavęs paramos besimokantiems pilnamečiams vaikams išlaikymo institutas.

Ši nuostata dar iki jos įtvirtinimo buvo sulaukusi daug argumentuotos kritikos, tačiau neatsižvelgus į pateiktus pasiūlymus dėl jos tobulinimo, buvo patvirtinta be jokių pakeitimų. Kriterijų, į kuriuos teismas turi atsižvelgti priteisdamas išlaikymą pilnamečiui vaikui, paieška buvo palikta teismų praktikai, kuri formavosi netolygiai. Trejetą metų teismų praktikoje pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančios teisės normos buvo vertinamos kaip imperatyvios, todėl iš esmės teismų sprendimai buvo palankūs pilnametystės sulaukusiems vaikams.³

Kita vertus, daugelis Lietuvos teismų šį įstatymų leidėjo žingsnį traktuodami kaip imperatyvą visgi suabejojo jo konstitucingumu. Šias abejones iš dalies patvirtino

1 „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas“, Valstybės žinios, 1969, Nr.21-186, 80 str.

2 „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymas“, Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6319.

3 Pavyzdžiui, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-95/2007“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2007“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 23d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-7-130/2007“ ir kt.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 7 d. nutarimas, kuriame formuluojama: „Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija; Žin., 2004, Nr. 171-6319) ta apimtimi, kuria nustatyta, kad teismas visais atvejais privalo priteisti tėvų (ar vieno iš jų) išlaikymą paramos reikalingam, vidurinį išsilavinimą jau įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam negu 24 metų pilnamečiam asmeniui, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.“⁴ Konstitucinio Teismo pozicija buvo orientuota į kriterijų, kuriais remiantis sprendžiamas išlaikymo pilnamečiui asmeniui priteisimas, išplėstinį aiškinimą ir sugriežtinimą, priešingu atveju išlaikymo gavimas reikštų piktnaudžiavimą šeimos teisėmis.

Siekiant įtvirtinti aiškesnį ir nuoseklesnį pilnamečių besimokančių vaikų išlaikymo instituto reglamentavimą 2010 m. kovo 29 d. buvo pateiktas Civilinio kodekso 3.194 str. pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymo projektas, kuris tik 2013 m. priimtas.⁵ Manytina, kad patobulinus esamas normas buvo nustatyti esminiai vaikų, sulaukusių pilnametystės, išlaikymo instituto elementai, taip pat plati teismo diskrecijos teisė spręsti tiek dėl išlaikymo priteisimo tikslingumo, tiek dėl konkrečios išlaikymo sumos, atsižvelgiant į bylos aplinkybes. Atkreiptinas dėmesys, kad po Konstitucinio teismo nutarimo, būtent teisminė valdžia šioje srityje buvo priversta imti valstybinės šeimos politikos kūrimo vairą į savo rankas.⁶ Atsižvelgiant į tai, šiame straipsnyje siekiama išanalizuoti teismų praktiką nagrinėjamoje srityje, atskleidžiant jos tendencijas, taip pat teisinio reguliavimo pokyčius, turint tikslą identifikuoti minėtų teisės normų taikymo problemas ir pateikti galimus jų sprendimo būdus.

1. Pilnamečių vaikų išlaikymo teisinio reglamentavimo genezė: reguliavimo Lietuvoje ištakos ir jo kitimo priežastys

Iki 2001 m. Lietuvoje galiojusiam 1970 metų Santuokos ir šeimos kodekse⁷ buvo įtvirtinta nuostata, reglamentuojanti tėvų pareigą išlaikyti paramos reikalingus nedarbingus pilnamečius vaikus. Tokia pareiga išlaikyti pilnamečius vaikus buvo sąlyginė,⁸ t. y. „Alimentai nedarbingiems pilnamečiams vaikams galėjo būti išieškomi tik esant dviem sąlygoms: pilnamečiui reikalinga materialinė parama; pilnametis yra nedar-

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 06 07 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2007-06-12, Nr. 65-2529.

5 „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymas“, Valstybės žinios, 2013, Nr. 73-3654.

6 Gediminas Sagatys, „Šeimos teisinių santykių turinys“, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų, Mokslo studija (Vilnius: MRU, 2013), 513-514.

7 „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas“, Valstybės žinios. 1969, Nr.21-186, 80 str.

8 Pranas Dičius, *Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekso komentaras* (Vilnius: Mintis, 1985), 98.

bingas dėl invalidumo. Be to, teismas, spręsdamas dėl paramos priteisimo pilnamečiam nedarbingam vaikui, turėjo atsižvelgti į materialinę ir šeiminingą tėvų bei tokių vaikų padėtį, ir į tai, ar nėra kitų asmenų (sutuoktinio, vaikų), kurie pagal įstatymą pirmiausiai privalo jį išlaikyti“.⁹ Nors Santuokos ir šeimos kodekse nebuvo įtvirtinta nuostatų dėl pilnametystės sulaukusių, besimokančių vaikų, ne vyresnių kaip dvidešimt ketverių metų amžiaus, išlaikymo pareigos jų tėvams, tačiau išimtis iš bendrosios taisyklės, kad tėvai turi išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės, jau egzistavo. Beje, tokia pareiga buvo nustatyta ne tik pilnamečio nedarbingo ir reikalingo paramos vaiko tėvams, bet ir „patėviams, jei patėviai juos auklėjo ir išlaikė, jei povaikiai neturi tėvų, vaikų ar sutuoktinio, kurie pirmieji pagal įstatymą privalėtų juos išlaikyti, *broliams ir seserims*, jei pilnamečiai nedarbingi broliai ir seserys neturi tėvų, sutuoktinių ir vaikų, kurie pagal įstatymą privalo juos išlaikyti, *senoliams*, kai pilnamečiai nedarbingi vaikai neturi tėvų, sutuoktinių ir vaikų, kurie pagal įstatymą privalo juos išlaikyti, arba jeigu jie negali gauti iš jų tinkamo išlaikymo“ (SŠK 99 str., SŠK 95 str., SŠK 97 str.).

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, įsigaliojusio 2001 metų liepos 1 dieną 3.194 straipsnio 3 dalyje buvo išdėstyta, kad teismas išlaikymą priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kaip vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas. Taigi tokia parama buvo galima tik, jei invalidumas buvo įgytas vaikui dar būnant nepilnamečiui, o Santuokos ir šeimos kodekse invalidumo nustatymo momentas neturėjo jokios lemiamos reikšmės nustatant pareigą išlaikyti pilnametį nedarbingą vaiką, nes svarbus buvo tik paties invalidumo fakto nustatymas. Buvo nuomonių, kad „antihumaniška, kad tėvai nėra įstatymo įpareigoti padėti pilnamečiam neįgaliam vaikui“¹⁰. Paminėtina ir tai, kad Civiliniame kodekse nuostatų, nustatančių pilnamečių, nedarbingų dėl invalidumo, vaikų išlaikymo pareigos kitiems giminaičiams bei patėviams nelieka. Įstatymo leidėjo valia tokie išlaikymo santykiai išstumiami iš teisinių santykių kategorijos.

Netrukus po Civilinio kodekso įsigaliojimo, buvo iniciatyvų keisti ir papildyti III knygos 3.192–3.196 straipsnius bei 3.199 straipsnį. Buvo siūloma įtvirtinti „tėvų pareigą išlaikyti paramos reikalingus pilnamečius vaikus, kurie mokosi vidurinių, aukštųjų, aukštesniųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, taip pat yra doktorantai, tačiau ne vyresni negu 24 metai“¹¹. Tokio pakeitimo ir papildymo būtinumas buvo siejamas su LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 35 straipsnio nuostata, kurioje nustatyta „valstybės pareiga mokėti našlaičių pensijas nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių bei vidurinių mokyklų dieninių

9 Pranas Vytautas Rasimavičius, *Tarybinė šeimos teisė* (Vilnius: Mintis 1981), 148.

10 Pranciškus Stanislavas Vitkevičius, *Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai* (Vilnius: Justitia, 2006), 233.

11 „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso III knygos 3.192-3.196 straipsnių bei 3.199 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas“, <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.147784?positionInSearchResults=89&searchModelUUID=c473ede1-694b-4444-92a0-8523971dd3d9>

nių skyrių studentams ir moksleiviams iki šių mokyklų baigimo, bet ne ilgiau kaip iki jiems sukaks 24 metai¹². Taigi šiuo atveju buvo siekiama „suplakti“ socialinės apsaugos teisės normas, reglamentuojančias valstybės paramą, skiriamą pilnamečiams besimokantiems našlaičiams, ir civilinės teisės pošakio – šeimos teisės normas, kurios, neva, turėtų reglamentuoti tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo pilnametystės sulaukusius besimokančius ir ne vyresnius nei dvidešimt ketverių metų amžiaus vaikus.

Minėta iniciatyva keisti ir papildyti Civilinio kodekso nuostatas, reguliuojančias pilnametystės sulaukusių vaikų išlaikymą, nebuvo vienintelė. Kitu įstatymo projekte buvo siūloma reglamentuoti tik vieną besimokančių pilnamečių vaikų kategoriją, priešingai nei buvo teikiama ankstesniame įstatymo projekte, t. y. nustatyti tėvų pareigą išlaikyti pilnamečius vaikus, besimokančius dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje.¹³ Pagrindiniai pastarojo įstatymo projekto iniciatorių argumentai buvo: 1) pagal Lietuvos Respublikos paramos šeimai įstatymą (Nr. IX–878 5 str.) vaikui, kuriam iki pilnametystės buvo nustatyta globa (rūpyba), tęsiančiam mokslus dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, sulaukus pilnametystės, nustatyto dydžio (4MGL) pašalpa mokama pačiam, kol baigs šią mokyklą ir ją baigus iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos, jeigu jis tuo metu nedirba, o vaikams, kurie turi darbingus tėvus, tokio išlaikymo įstatymas nenumato; 2) remiamasi Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo (2 str. 4 d.) įtvirtinta netiesioginės diskriminacijos dėl lyties sąvoka, kuri pagal minėtą įstatymą suprantama, kaip veikimas ar neveikimas, teisės norma ar vertinimo kriterijus, kurie formaliai yra vienodi moterims ir vyrams, bet juos įgyvendinant ar pritaikant atsiranda faktinis naudojimosi teisėmis apribojimas ar privilegijų, pirmenybės ar pranašumo teikimas, detalizuojant, kad ši norma yra pažeidžiama tais atvejais, kai vaikas gyvena su vienu iš tėvų (skyrųbę ar separacijos atveju), visa atsakomybė už vaiko auklėjimą ir išlaikymą tenka vienam iš tėvų (dažniausiai motinai); 3) daugumoje šalių, jei sulaukus 18 metų vaikas dar mokosi, jam priklauso finansinė parama laikotarpiui, kol bus baigti mokslai.¹⁴

Nors Civilinio kodekso nuostatų, reglamentuojančių pilnamečių vaikų išlaikymo pareigą jų tėvams, pakeitimo ir papildymo iniciatoriai ir rėmėsi, jų supratimu, rimtais argumentais, tačiau jų siūlymai susilaukė kritikos. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos teisės departamentas pateikė išvadą, pasisakydamas jog svarstyтина, ar tokie Civilinio kodekso pakeitimai ir papildymai apskritai atitinka Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalį, kurioje nustatyta, jog tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis

12 „Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas“, Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153 (1994).

13 „Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas“, <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.220867?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=35daf946-7589-4d14-8523-680fa3c3c5df>

14 „Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas 2003-11-10 Nr. 119-05-409“, <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.220869?positionInSearchResults=83&searchModelUUID=e149c6c5-38d4-4095-afd4-74c162e69d05>

ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti, taip pat ir kitas Civilinio kodekso teisės normas, detalizuojančias tėvų teises ir pareigas, t. y. kodekso 3.165 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad tėvai privalo sudaryti sąlygas savo vaikams mokytis iki įstatymuose nustatyto amžiaus, kodekso 3.160 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad tėvų teisės ir pareigos baigiasi vaikui sulaukus pilnametystės ar tapus veiksniu¹⁵. Taigi akivaizdu, jog dar nepriėmus nuostatų, reglamentuojančių pareigą išlaikyti pilnametystės sulaukusius vaikus, buvo suabejota šių pakeitimų konstitucingumu. Be to, pagal projekte nustatytą teisinį reguliavimą, išlaikymas būtų priteisiamas asmeniui, kuris turi civilinį ir darbinį veiksnumą, bei išlaikymo priteisimas nesiejamas su darbingumo netekimu, todėl buvo diskutuojama, ar yra tikslinga priteisti veiksniui asmeniui išlaikymą, kai jis be apribojimų gali sudaryti darbo sutartį, užsiimti verslu ir pan. Paminėtina ir tai, kad šiame įstatymo projekte nebuvo apibrėžtas terminas, per kiek metų vaikas turėtų užbaigti vidurinę bendrojo lavinimo mokyklą, o tik akcentuota, jog būtų tikslinga nustatyti išlaikymo priteisimą pilnamečiam asmeniui atsižvelgiant į jo turtinę padėtį, gaunamas pajamas ir pan. Taigi nenustatant naikinamojo termino – maksimalaus amžiaus iki kada tokia parama, esant įstatyme nustatytiems kitoms sąlygoms, gali būti teikiama – būtų paneigta bendroji nuostata, kad tėvai turi pareigą išlaikyti savo vaikus tik iki pilnametystės. Tokiu būdu nėra akcentuojama tėvų pareigos išlaikyti savo pilnametystės sulaukusius vaikus išimtinis pobūdis, ir akivaizdžiai sudaromos prielaidos pilnamečiams vaikams piktnaudžiauti savo teisėmis.

Dėl minėtų įstatymų projektų nebuvo vienareikšmės nuomonės ir tarp mokslininkų. Pavyzdžiui, profesorius V. Mikelėnas savo poziciją grindė tuo, kad įstatymo pakeitimo iniciatorius klaidingai teigia, jog daugelyje Europos Sąjungos šalių¹⁶ tėvų

15 Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“, <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.221741?positionInSearchResults=79&searchModelUUID=e149c6c5-38d4-4095-afd4-74c162e69d05>

16 Žvelgiant lyginamuoju aspektu, teigtina, kad didžiojoje dalyje Europos Sąjungos valstybių pilnamečio vaiko išlaikymas nenustatytas ir tik kai kuriose valstybėse teismui yra suteikiama diskrecijos teisė priteisti išlaikymą ir sulaukusiam pilnametystės tik išimtiniais atvejais ir tik tada, kai jis mokosi vidurinėje mokykloje. Pavyzdžiui, Estijos Šeimos teisės įstatymo 97 str. numato, kad prie asmenų, turinčių teisę gauti išlaikymą priskiriami ir vaikai, kurie mokosi ugdymo institucijoje, suteikiančioje pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą ar besimokantys profesinėje mokykloje, tačiau ne ilgiau kaip jiems sukaks 21 metai. Latvijoje nėra griežtai numatytas amžius, iki kurio turi būti vaikas išlaikomas. Pagal Latvijos Respublikos civilinio kodekso 179 str. 1 dalį vaikas turi būti išlaikomas tol, kol vaikas sugebės pasirūpinti savimi. Įgyvendinamas šią normą Latvijoje teismas (tuo atveju, jeigu vaikas sulaukė pilnametystės) gali nustatyti, jog prašymas dėl išlaikymo turi būti tenkinamas, t. y. šiuo atveju ypač atsižvelgiama į tai, kad pilnametystės sulaukęs vaikas netęsia mokslo ar profesinio mokymosi arba jis gali gauti pajamų dirbdamas, tačiau vengia tai daryti (Gediminas Sagatys, „The pre-harmonization area: a comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian child maintenance laws“, Edited by Katharina Boele-Woelki, Jo Miles and Jens M. Scherpe, *The Future of Family Property in Europe (European Family Law Series vol. 29)*, (Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2011), 311-326; taip pat žr.: „Family Law Act of Estonia“, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013016/>

pareiga išlaikyti vaikus yra iki 24 m., nes iš tikrųjų yra priešingai – bendra taisyklė, jog ši pareiga egzistuoja iki vaikas tampa pilnamečiu, ir tik išimtiniais atvejais teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, gali priteisti išlaikymą ir sulaukusiems pilnametystės vaikams. Profesoriaus teigimu, tai, kad asmenims, netekusiems vieno iš tėvų, mokama socialinė pašalpa, taip pat nėra pakankamas pagrindas keisti CK, nes socialinės apsaugos teisės problemas reikia spręsti tobulinant socialinės paramos sistemą, o ne kaitaliojant CK.¹⁷ Panašiais argumentais savo nepritarimą minėtiems Civilinio kodekso pakeitimams ir papildymams išreiškė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

Taigi po keleto bandymų visgi 2004 metais buvo įtvirtintas kokybiškai naujas vaikų, sulaukusių pilnametystės, išlaikymo institutas, papildantis CK 3.194 str. 3 d. ir numatantis, kad išlaikymas gali būti priteisiamas, kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų¹⁸. Šiuo papildymu buvo išplėstas pilnamečių vaikų, kuriuos, esant tam tikroms sąlygoms, privalo išlaikyti jų tėvai, ratas, tačiau įstatymų leidėjas nenumatė galimybės iš viso nepriteisti išlaikymo pilnamečiams vaikams, taigi buvo sutapatinti pilnamečių ir nepilnamečių vaikų išlaikymo institutai. Vertinant tai, kad nepilnamečių vaikų išlaikymo teisinių santykių subjektai yra nepilnametis vaikas ir jo tėvai, o pilnamečių vaikų išlaikymo teisinių santykių subjektai yra pilnamečiai asmenys, toks šių teisinių santykių sutapatinimas paneigė pilnamečių vaikų išlaikymo išimtinį pobūdį. Nors pareiga išlaikyti savo pilnametystės sulaukusius vaikus nėra absoliuti, tačiau teismai pagal minėtą teisės normą, nesant suformuotiems esminiams pilnamečių vaikų išlaikymo instituto elementams, pagal įstatymo analogiją taikydami teisės normas, reglamentuojančias nepilnamečių vaikų išlaikymą, negalėjo išlaikymo visai nepriteisti. Kitaip tariant, kriterijų, į kuriuos teismas turi atsižvelgti priteisdamas išlaikymą pilnamečiui vaikui, paieška buvo palikta teismui praktikai, kuri formavosi netolygiai.¹⁹ Naujos teisės normos buvo taikomos pakankamai plačiai, t. y., pavyzdžiui, kasacinis teismas priteisė pilnametei Baltarusijoje gyvenančiai šios šalies pilietei išlaikymą iš Lietuvoje gyvenančio jos tėvo, motyvuodamas tuo, jog nors pagal Baltarusijos teisę tėvai neįpareigojami išlaikyti savo pilnamečių vaikų, tačiau užsienio teisės normos netaikomos, jeigu jų taikymas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei kitų įstatymų imperatyviosioms normoms.²⁰

consolidate; „The Civil Code of Latvia“, <https://likumi.lv/ta/en/id/225418-the-civil-law>

- 17 Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.192, 3.193, 3.194, 3.195, 3.196 ir 3.199 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“, <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.243271?positionInSearchResults=78&searchModelUUID=980af928-8aa7-41b0-9f09-8a4c02202140>
- 18 „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymas“, Valstybės žinios, 2004-11-11, Nr. IX-2571, 171–6319.
- 19 Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, Jolanta Vėgelienė, „Child Maintenance: Several Topical Theoretical and Practical Aspects“, *Jurisprudencija* 19,1 (2012): 209–229.
- 20 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-7-130/2007“.

Teismams taikyti tokią pilnamečių besimokančių vaikų iki dvidešimt ketverių metų amžiaus išlaikymą reglamentuojančią teisės normą, kokia ji įstatymo leidėjo valia 2004 metais priimta, buvo problematiška jau vien dėl to, kad nebuvo nustatyta pilnamečių vaikų išlaikymo instituto esminių elementų. Teismai pagal įstatymo analogiją turėjo taikyti nepilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančias teisės normas, nors šio išlaikymo santykių subjektai skiriasi, t. y. turi būti paisoma aplinkybės, kad šiuo atveju teisiniai santykiai atsiranda tarp pilnamečių asmenų – aukštosios mokyklos studento ir jo vieno iš tėvų ar abiejų tėvų. Be to, taikant minėtą teisės normą, teismams visiškai pagrįstai iškilo klausimas dėl šios teisės normos atitikimo Konstitucijai. Taigi dėl teisės normos netobulumo ir galimo prieštaravimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, laikotarpiu nuo 2005 m. iki 2007 m. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui buvo pateikti trisdešimt penki Lietuvos Respublikos teismų prašymai, kuriuose prašoma ištirti „ar Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo nuostata „išlaikymą teismas priteisia [...], kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų“ neprieštarauja Konstitucijos 38 straipsnio 6 daliai“²¹, kur įtvirtinta tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės, o 7 iš jų prašoma ištirti „ar Civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymo nuostata „išlaikymą teismas priteisia [...], kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų“ neprieštarauja Konstitucijos preambulėje įtvirtintam teisinės valstybės principui“²². Šie prašymai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 22 d. nutarimu buvo sujungti į vieną bylą. Dėl ginčijamos teisės normos prieštaravimo Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalies nuostatai Konstitucinis Teismas pasisakė, kad minėta nuostata, jog „tėvai turi pareigą išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės, yra skirta tėvų ir jų nepilnamečių vaikų santykiams reguliuoti ir nereguliuoja tėvų ir vaikų santykių po to, kai vaikai tapo pilnamečiai, darytina išvada, kad CK 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) nuostata „išlaikymą teismas priteisia [...], kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų“ neprieštarauja nurodytai Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalies nuostatai“²³, taip pat pažymėdamas, kad šios konstitucinės nuostatos negalima aiškinti kaip reiškiančios, esą, įstatymų leidėjas apskritai negali įstatymu nustatyti tėvų pareigos remti savo paramos reikalingus pilnamečius vaikus, jeigu tokią pareigą galima pagrįsti kitomis Konstitucijos nuostatomis. Tačiau spręsdamas šią konstitucinės justicijos bylą Konstitucinis Teismas pripažino,

<https://eteismai.lt/byla/132165331993506/3K-7-130/2007>

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta554/content>

22 *Ibid.*

23 *Ibid.*

„kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija; Žin., 2004, Nr. 171-6319) ta apimtimi, kuria nustatyta, kad teismas visais atvejais privalo priteisti tėvų (ar vieno iš jų) išlaikymą paramos reikalingam, vidurinį išsilavinimą jau įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam negu 24 metų pilnamečiam asmeniui, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui“²⁴.

Konstitucinis Teismas akcentavo, kad labai pasunkėja teismo galimybės remtis CK 1.8 straipsnio nuostatomis, įtvirtinančiomis įstatymo analogiją (1 dalis), ir taikyti nepilnamečių vaikų išlaikymo institutui priklausančias CK trečiosios knygos „Šeimos teisė“ XII skyriaus „Turtinės vaikų ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos“ antrą skirsnį „Vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymo pareigos“ nuostatas bei CK 1.5 straipsnio 4 dalimi, pagal kurią teismas, aiškindamas įstatymus ir juos taikydamas, privalo vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. Atsižvelgiant į tai, akivaizdu, kad esant tokio masto teisinio reguliavimo spragoms, sugretinus du skirtingus institutus ir nenustačius jiems skirtingo reguliavimo, nesuteikus teismams diskrecijos pagal konkrečios bylos aplinkybes spręsti, ar reikalinga iš viso priteisti išlaikymą pilnamečiam besimokančiam vaikui ne vyresniam nei 24 metai amžiaus, teismai iš viso negali vykdyti teisingumo, arba priversti netinkamai jį vykdyti, ir taip yra paneigiamas vienas iš teisinės valstybės principo esminių elementų – kad teisingumą vykdo tik teismai, kitaip tariant, teisėjų ir teismų nepriklausomumas. Be to, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad negalimas toks teisinis reguliavimas, kai nepaisant to, kad ginčijama teisės norma reguliuoja pilnamečių asmenų tarpusavio išlaikymo santykius, nustatomas toks teisinis reguliavimas, kuris iškreipia teisių ir pareigų pusiausvyrą, „pilnametystės sulaukusių vaikų (turinčių visišką veiksnumą) priimtų sprendimų našta besąlygiškai perkeltiant tėvams, nepaisant tėvų galimybių, jų pareigų kitiems asmenims (*inter alia* nepilnamečiams vaikams, kitiems šeimos nariams, išlaikytiniams), neatsižvelgiant į tėvų turtinę padėtį ir realias galimybes, tokią išlaikymą teikti be žalos savo pačių (jei patys tėvai reikalingi paramos) ar kitų asmenų interesams, įtvirtinant teismui pareigą priteisti tėvų išlaikymą ne pirmo aukštojo išsilavinimo siekiančiam pilnamečiam asmeniui, tegul ir reikalingam paramos, arba tokiam pilnamečiam asmeniui, kuris mokosi nesąžiningai ir nepažangiai, piktnaudžiauja šeimos teisėmis“²⁵. Atsižvelgiant į tai, kad visišką civilinį veiksnumą asmuo įgyja sulaukęs pilnametystės (savo veiksmais pajėgus sukurti civilines teises bei priimti atitinkamą civilinių pareigų vykdymą), „gali būti nustatytas tik toks teisinis reguliavimas, kad išlaikymą iš tėvų priteisti minėtam paramos reikalingam pilna-

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta554/content>

25 *Ibid.*

mečiam asmeniui būtų galima tik tada, kai šis asmuo yra išnaudojęs visas protin-gas galimybes pats pasirūpinti lėšų, reikalingų jo mokymuisi (studijoms) aukštojoje mokykloje“.²⁶ Tai reiškia, kad išnaudojęs realias galimybes įsidarbinti, ar pasinaudoti valstybės paskolų studijoms sistema ir pan.

Taigi Konstitucinis Teismas šiame nutarime ne tik konstatavo dideles įstatymo spragas bei įstatymo netobulumą, kurių negalima užpildyti niekaip kitaip, tik keičiant įstatymą, t. y. nurodė įstatymo leidėjui teisės normos koregavimo kryptis, akcentuo-damas, jog būtina nustatyti esminius pilnamečių vaikų išlaikymo instituto elementus, kriterijus, kuriais remiantis būtų užtikrinama tinkama pilnamečių vaikų teisės į išlai-kymą ir jų tėvų pareigos tokį išlaikymą teikti pusiausvyra.

Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo nutarimą, 2010 m. vasario 1 d. buvo pa-rengtas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymo projektas bei pateiktas derinti suinteresuotoms institucijoms.²⁷ Po tam tikrų korekcijų Lietuvos Respublikos Vyriausybės pritarimu buvo pateiktas Lietuvos Respublikos Seimui svarstyti, ir 2013 metų birželio 20 dieną priimtas išdėstant pakeitimus ir papildymus.²⁸

2. Vaikų, sulaukusių pilnametystės, išlaikymas pagal Civilinio kodekso 3.192¹ straipsnį

2.1. Įstatymu nustatyti kriterijai išlaikymo prievolės kreditoriui

Pagal galiojantį reguliavimą (CK 3.192¹ str.) išlaikymo teisinių santykių šalimi – kreditoriui – yra vaikas, sulaukęs pilnametystės, kuris mokosi pagal vidurinio ugdymo programą *ar* pagal formaliojo profesinio mokymo programą pirmajai kva-lifikacijai įgyti *arba* studijuoja aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės studijų formos programą *ir* yra ne vyresnis negu 24 metai *ir* kuriam būtina materialinė parama. Nagrinėjamos normos konstrukcija yra grindžiama alternatyviomis sąlygomis, t. y.

26 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta554/content>

27 Projektu buvo siekiama pakeisti Civilinio kodekso nuostatas, susijusias su išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimu, maksimaliai pašalinant Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarime nurodytus galiojančio teisinio reguliavimo trūkumus, ir numatyti kuo platesnę teismo diskrecijos teisę tiek nustatant, ar tėvai turi galimybę, taip pat ir pareigą išlaikyti savo vaikus, sulaukusius pilnametystės, tiek nustatant konkretų išlaikymo dydį.// Šimkienė V. *Įstatymas dėl tėvų pareigos materialiai išlaikyti paramos reikalingus pilnamečius vaikus, kol jie mokosi aukštosiose mokyklose: teisiniai ir moraliniai aspektai*, Profesinės studijos: teorija ir praktika, 2010, 202

28 „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 3.192¹ straipsniu įstatymas“, Valstybės žinios, 2013, Nr. 73-3654.

mokymasis pagal tam tikrą programą – vidurinio ugdymo, formaliojo profesinio, ar pagal nuolatinės studijų formos programą. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme vidurinis ugdymas apibrėžiamas kaip „neprivalomas ugdymas, vykdomas pagal dvejų metų vidurinio ugdymo programas. Jis sudaro privalomieji ir pasirenkamieji bendrojo ugdymo dalykai bei galimi profesinio mokymo programų moduliai. Jos įgyvendinamos vadovaujantis Vidurinio ugdymo programos aprašu, Vidurinio ugdymo bendrosiomis programomis, bendraisiais ugdymo planais, kuriuos tvirtina švietimo ir mokslo ministras. Vidurinis ugdymas gali būti vykdomas kartu su dailės, muzikiniu, meniniu, sportiniu ar kitu ugdymu. Jeigu vidurinio ugdymo programa vykdoma kartu su profesinio mokymo programa, jos gali būti vykdomos ilgiau negu dvejus metus“²⁹. Vidurinis išsilavinimas nėra privalomas, tačiau vidurinio ugdymo metu asmens įgyjamos kompetencijos yra ypač reikšmingos jo tolesniam profesiniam, asmeniniam bei pilietiniam gyvenimui. Pažymėtina, kad nors pareigos asmenims, sulaukusiems 16 metų, mokytis pagal vidurinio ugdymo programas įstatymai nenumato, tačiau teisę įgyti vidurinį išsilavinimą garantuoja įstatymas, t. y. Švietimo įstatymas numato, kad kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, užsienietis, turintis teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvoje, turi teisę mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, o valstybė turi imtis priemonių, kad kiekvienas vaikas Lietuvoje mokytųsi pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programas.³⁰

Lietuvos profesinio mokymo sistema apima pirminį profesinį mokymą, tęstinį profesinį mokymą ir profesinį orientavimą ir yra skirta įvairaus amžiaus bei išsilavinimo žmonėms. Tęstinis profesinis mokymas ir profesinis orientavimas gali būti tiek formalusis, tiek neformalusis ir yra skirtas kvalifikacijai ar atskiroms kompetencijoms įgyti. Neformalusis profesinis mokymas, kurį teikti gali kiekvienas profesinio mokymo teikėjas, vykdomas įvairiomis formomis: mokantis darbo vietoje, lankant neformaliojo mokymo kursus, nuotolinio mokymosi būdu ir taip toliau, finansuojamas jį užsakiusių fizinių ar juridinių asmenų, kurį baigus neišduodamas valstybės pripažįstamas dokumentas. Lietuvos Respublikos CK 3.192¹ str., kaip alternatyvusis *kreditoriausias* požymis, yra įtvirtintas reikalavimas mokytis būtent pagal formaliojo profesinio mokymo programą *pirmajai kvalifikacijai* įgyti. Profesinio mokymo įstatymo 2 str. įvardija, kad „pirminis profesinis mokymas yra profesinis mokymas, skirtas pirmajai kvalifikacijai įgyti“³¹. Jis teikiamas mokiniams, įgijusiems pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą. Mokiniam, įgijusiems pagrindinį išsilavinimą, jis gali būti teikiamas kartu su viduriniu ugdymu. Pirminis profesinis mokymas gali būti teikiamas ir pagrindinio išsilavinimo neįgijusiems ne jaunesniems kaip 14 metų mokiniams. Mokinui, neįgijusiam pagrindinio išsilavinimo, sudaromos sąlygos tęsti mokymąsi pagal pagrindinio ugdymo programą. Atskirais atvejais, nustatytais švietimo ir moks-

29 „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“, Valstybės žinios, 2003, Nr. 63-2853.

30 *Ibid.*

31 „Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas“, Valstybės žinios, 1997, Nr. 98-2478; vėlesnis pakeitimas Valstybės žinios, 2007-04-19, Nr. 43-1627.

lo ministro įsakymu patvirtintame „Priėmimo į valstybinę ir savivaldybės bendrojo ugdymo, profesinę mokyklą bendrųjų kriterijų sąrašė, mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, jis gali būti teikiamas neturint reikiamo išsilavinimo“³².“ Minėtos nuostatos įtvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 12 straipsnyje.

Trečioji alternatyva – tai pilnamečio vaiko studijos aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės studijų formos programą. Aukštojo mokslo studijų programos gali būti koleginės, suteikiančios profesinio bakalauro kvalifikaciją (pirmoji pakopa), arba universitetinės, suteikiančios bakalauro (pirmoji pakopa), magistro (antroji pakopa), daktaro (trečioji pakopa) mokslinį laipsnį. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme aukštasis koleginis išsilavinimas apibrėžiamas kaip „išsilavinimas, įgytas Lietuvos aukštosiose mokyklose baigus koleginių studijų programas, pagal kurias suteikiama aukštojo mokslo kvalifikacija, arba teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas kaip jam lygiavertis užsienio mokslo ir studijų institucijose įgytas išsilavinimas“³³. Aukštasis universitetinis išsilavinimas pagal mokslo ir studijų įstatymo 4 str. 3 d. apibūdinamas, kaip išsilavinimas, įgytas Lietuvos aukštosiose mokyklose baigus universitetinių studijų programas arba doktorantūrą, pagal kurias suteikiama aukštojo mokslo kvalifikacija, arba teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas kaip jam lygiavertis užsienio mokslo ir studijų institucijose įgytas išsilavinimas.³⁴ Šios studijos suteikia universalųjį bendrąjį, moksliniais tyrimais grindžiamą šiuolaikinį pažinimo ir technologijų lygį atitinkantį aukštąjį universitetinį išsilavinimą, išugdo visapusiškai išsilavinusią, etiškai atsakingą, kūrybingą ir verslią asmenybę. Baigus šias studijas, įgyjamas atitinkamos studijų krypties bakalauro laipsnis ir išduodamas tai įrodantis dokumentas.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisę į išlaikymą turi tik tie pilnametystės sulaukę vaikai, kurie yra pasirinkę nuolatinę studijų formą. Studijų formos pagal studijų intensyvumą gali būti nuolatinė ir iššėstinė, kurios skiriasi savo apimtimi ir intensyvumu. Su nuolatinės studijų formos pasirinkimu įstatymų leidėjas sieja išlaikymo pilnamečiui vaikui reikalingumą bei pilnamečio vaiko negebėjimą laisvu nuo studijų metu pačiam apsirūpinti reikalingomis lėšomis. Mat pilnametis vaikas, pasirinkęs iššėstinę studijų formą, realiai galėtų pats materialiai apsirūpinti dirbdamas laisvu nuo studijų metu.

Pagal esamą teisinį reguliavimą dar viena būtinoji (objektyvioji) sąlyga – *kreditorius* negali būti vyresnis negu 24 metų amžiaus. Kitaip tariant, kreditoriui sulaukus 24 metų amžiaus, sueina naikinamasis terminas, kuriam pasibaigus išnyksta tėvų pareiga išlaikyti sulaukusius pilnametystės vaikus. Toks terminas negali būti teismo atnaujintas. Nors pilnametis vaikas ir atitiktų visus kitus teisės normų, reglamentuojančių tėvų pareigą išlaikyti savo pilnamečius vaikus, keliamus reikalavimus, tačiau išlaikymo prievolės *kreditoriumi* jis gali būti tik esant reikalavimų, keliamų kreditoriui, visumai.

32 „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“, Valstybės žinios, 2003, Nr. 63-2853

33 „Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas“, Valstybės žinios, 2009, Nr. 54-2140

34 *Ibid.*

Įstatymų leidėjas CK 3.192¹ straipsnyje neįtvirtino tiesioginės pilnamečių vaikų pareigos sąžiningai ir pažangiai mokytis, tačiau tokią pareigą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas 2007 metų birželio 7 dienos nutarime. Tokiu būdu teigtina, kad būtinoji sąlyga, kurią turi atitikti pilnametis, besimokantis pagal vieną iš teisės normoje numatytų programų, – *sąžiningas ir pažangus mokymasis*. Visuotinai pripažįstama, kad pareigos mokytis sąžiningai ir pažangiai nesilaikymas reiškia ir teisės į išlaikymą paneigimą. Kitaip tariant, toks asmuo piktnaudžiauja šeimos teisėmis, o nustatyta faktinė aplinkybė, jog mokosi nesąžiningai ir nepažangiai liudija, kad mokytis nepažangiai, todėl išlaikymas, sietinas su teise įgyti išsilavinimą ir tuo laikotarpiu gauti išlaikymą iš savo tėvų, nepriteisiamas. Tuo atveju, jei pažangus ir sąžiningas mokymasis nebūtų vertinamas, akivaizdu, kad būtų pažeidžiamos tėvų, vykdančių pareigą teikti išlaikymą pilnamečiam moksleiviui, teisės. Reikia pabrėžti, kad pažangaus ir sąžiningo mokymosi sąvoka teisės aktuose nėra apibrėžta. Manytina, kad būtent ši aplinkybė lėmė įstatymo leidėjo valią tokio kriterijaus teisės normose, reglamentuojančiose pilnamečių vaikų išlaikymą, neįtvirtinimą. Tačiau teismų praktikoje³⁵ suformuota nuostata, jog paramos reikalingas pilnametis, ne vyresnis nei dvidešimt ketverių metų amžiaus vaikas, besimokantis vaikas mokosi pažangiai ir sąžiningai, jei jo mokymosi dalykų įvertinimai yra bent jau patenkinami, pavyzdžiui, nors ieškovo mokslo rezultatai nėra įvertinti aukštu balu, bet vidurkis yra virš 5 balų, todėl laikytina, kad ieškovo mokslo rezultatai yra pažangūs.³⁶

Įstatymų leidėjas CK 3.192¹ str. be pakankamai objektyvių kriterijų (vaiko amžiaus, mokymosi (studijų) aspekto), papildomai kelia **materialinės paramos būtinumo sąlygą**, kuri yra vertinamojo pobūdžio.

Teigtina, kad materialinė parama yra būtina drabužiams, avalynei, maistui, higienos priemonėms įsigyti, visuomeninio transporto išlaidoms apmokėti, taip pat lešos įmokoms už mokslą, būsto nuomą ir kitoms būtinosioms reikmėms (pvz., susijusioms

35 Pažangaus mokinio sąvokos *expressis verbis* švietimo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nepateikta. Tačiau įvertindamas tai, kad mokinys, turintis visų ugdymo plano dalykų patenkinamus metinius įvertinimus, keliamas į aukštesnę klasę (Nuosekliojo mokymosi pagal bendrojo lavinimo programas tvarkos aprašo, patvirtinto švietimo ir mokslo ministro 2005 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. ISAK-556, 18 punktas), o mokiniui, turinčiam nepatenkinamą dalyko metinį įvertinimą, neišlaikytą gimtosios, valstybinės ar užsienio kalbos įskaitą, atitinkamo individualaus ugdymo plano dalyko brandos egzamino laikyti neleidžiama (Brandos egzaminų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo, patvirtinto švietimo ir mokslo ministro 2006 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. ISAK-2391, 18 punktas), kasacinis teismas pažymi, kad pažangų mokymąsi vidurinėje mokykloje CK 3.194 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų teisių įgyvendinimo aspektu liudytų mokinio perkėlimas į aukštesnę klasę turint patenkinamus metinius įvertinimus ar leidimas laikyti brandos egzaminus ir jų išlaikymas („Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-204/2009“; <https://eteismai.lt/byla/64318288437135/3K-7-204/2009>; „Panevėžio apygardos teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-316-755/2015“). <https://eteismai.lt/byla/85907589314180/2A-316-755/2015>

36 „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1770-614/2015“. <https://eteismai.lt/byla/253435898585878/2A-1770-614/2015>

su sveikata). Reikalavimai padengti kaštus už vairavimo kursus, dantų korekcijos procedūras, pramoginio pobūdžio keliones laikytini nepagrįstais ir su pilnamečių besimokančių vaikų išlaikymo pareiga nesusijusiais reikalavimais. Tokio pobūdžio poreikiai nėra laikytini būtinaisiais ir nėra pripažįstami, kaip susiję su mokymosi procesu, t. y. laikomasi principo, kad teikiamas išlaikymas turi būti skirtas būtiniems kasdieniams poreikiams tenkinti, o ne tapti papildomu pajamų ar praturtėjimo šaltiniu arba būdu sukaupti santaupų.³⁷ Kita vertus, netgi pragyvenimui būtinos lėšos gali būti nepriteisiamos, pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teismas 2014 m. lapkričio 24 d. sprendimu ieškovo ieškinį priteisti išlaikymą (paramą), kurį skirtų pragyvenimo išlaidoms, atmetė, konstatuodamas, kad ieškovas pats savarankiškai pasirinko studijas užsienyje, kurios yra nemokamos, tačiau brangus pragyvenimas. Apeliacinis skundas netenkinamas, pirmosios instancijos teismo sprendimas paliktas nepakeistu.³⁸

Analizuojant teismų praktiką, matyti, jog pilnamečių vaikų išlaikymo bylose nustatant ieškovo turtingą padėtį dažniausiai ypatingų sunkumų nekyla. Paprastai „sprendžiant dėl išlaikymo prašančio dieniniame skyriuje besimokančio pilnamečio vaiko turtingą padėtį turi būti įvertinamas jo turtas, visų rūšių pajamos (darbo užmokestis, pašalpos, pensijos, autorinis atlyginimas, stipendija ir kt.) [...] ir protingų galimybių jas gauti išnaudojimas“³⁹, tai yra galimybės gauti valstybės remiamą paskolą studijoms (studijoms apmokėti ir / arba gyvenimo išlaidoms padengti), taip pat mėginimas įsidarbinti ir bent iš dalies pačiam apsirūpinti reikalingomis lėšomis. Kalbant apie galimybę gauti valstybės remiamą paskolą studijoms, kasacinio teismo suformuota vieninga praktika, jog ieškovo nenoras tokiu būdu apsirūpinti lėšomis, reikalingomis studijoms ir (arba) gyvenimo išlaidoms apmokėti, aiškinamas ieškovo baime dėl savo perspektyvų ateityje dengti skolinius įsipareigojimus, negali būti laikomas tinkamu motyvu, dėl kurio pilnamečio visiškai veiksnaus besimokančio vaiko sprendimų našta būtų perkeliama jo tėvams. Tačiau taip pat laikoma, kad vien ta aplinkybė, jog ieškovas nesikreipė dėl valstybės remiamos paskolos studijoms, nepaneigia fakto, kad jam reikalinga parama. Teismai, spręsdami bylas dėl pilnamečių vaikų išlaikymo, nustatę, kad ieškovas neišnaudojo minėtos galimybės, tačiau pripažinę, kad ieškovas yra reikalingas išlaikymo, gali priteisti mažesnio dydžio išlaikymą, nes ir pats ieškovas turi pareigą bent iš dalies pasirūpinti jam reikalingomis lėšomis. Be to, teismai vertina ieškovo užimtumą mokymosi įstaigoje, kartu atsizvelgiama į ieškovo pastangas įsidarbinti (registracija darbo biržoje, susirašinėjimas su potencialiais darbdaviais ir pan.). Pavyzdžiui, pirmos instancijos teismas nustatė, kad „ieškovas turi galimybę ieškoti darbo, nes pagal ieškovo paaiškinimus, paskaitos

37 „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2660-467/2015“. <https://eteismai.lt/byla/179465021690831/e2A-2660-467/2015>

38 „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1814-661/2015“. <https://eteismai.lt/byla/17228868678359/2A-1814-661/2015>

39 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2011“. <https://eteismai.lt/byla/203459216172794/3K-3-11/2011>

jam vyksta tik keturias dienas per savaitę, dažniausiai paskaitos vyksta pusę dienos, taigi, ieškovo paskaitų grafikas nėra intensyvus⁴⁰, todėl sprendė, kad ieškovas nėra išnaudojęs visų protingų galimybių pats pasirūpinti jam reikalingomis lėšomis, ir ieškinį dėl pilnamečio vaiko išlaikymo tenkino iš dalies. Klaipėdos miesto apylinkės teismas vertindamas aplinkybes, reikšmingas nustatant išlaikymo pilnamečiui reikalingumą, konstatavo, „jog pilnametis ieškovas gauna nedideles pajamas, jokio turto neturi, todėl jį išlaikyti padeda mama Z. M., kuri tokią galimybę turi, tačiau vertinant byloje surinktų įrodymų visumą [...] konstatuotina, kad ieškovas neišnaudoja visų protingų galimybių susirasti darbą, suderintą su mokslais, nededa visų pastangų gauti didesnes pajamas, be to, jo nepakankamas pažangumas mokymosi įstaigoje bei pamokų praleidinėjimas, nesant pateisinamų priežasčių, sudaro pagrindą teigti, kad jis elgiasi nepakankamai rūpestingai, protingai, sąžiningai ir teisingai⁴¹. Kitoje byloje apeliacinis teismas sprendė, kad tai, jog „ieškovas nepagrįstai pretenduoja į didesnę nei 100 Lt išlaikymą, patvirtina ir pirmosios instancijos teismo nustatyta aplinkybė, kad ieškovas besimokydamas iš viso yra praleidęs 154 pamokas, iš jų 96 be pateisinamos priežasties, kas, paties ieškovo teigimu, neturėjo įtakos jo pažangumui, taigi ši aplinkybė, apeliacinės instancijos teismo nuomone, duoda pagrindą išvadai, jog pats ieškovas, turėdamas galimybę nelankyti visų užsiėmimų, maksimaliai nėra išnaudojęs visų protingų galimybių pačiam didesne dalimi pasirūpinti likusiomis jo pragyvenimui ir studijoms reikalingomis lėšomis⁴². Beje, teismų sieki nustatyti realią ieškovo turtinę padėtį puikiai iliustruoja byla, kur teismas nagrinėdamas atsakovo apeliacinį skundą konstatavo, kad Vilniaus miesto apylinkės teismas nepagrįstai prie kitų gaunamų pajamų nepriskaičiavo 2014 m. vasario 13 d. teismo posėdžio garso įrašė ieškovės patvirtintų jos gaunamų 120 Eur per mėnesį už trečią darbą, nes sprendžiant klausimą dėl pilnameči reikalingos paramos tikslingumo, svarbu atsižvelgti į visas ieškovės gaunamas pajamas⁴³, ne tik tas, kurios yra pervedamos per banką. Taigi labai svarbu nustatyti ir tas lėšas, kurios ieškovės gaunamos grynaisiais pinigais. Kitoje byloje Kauno apygardos teismas, vertindamas ieškovės pateiktus įrodymus, rėmėsi įrodymų pakankamumo taisykle, ir dėl ieškovės teiginio, jog iš 2014 m. vasarą Norvegijoje uždirbtų 15000 Lt (4344,30 Eur) į Lietuvą ji parsivežė tik 1000 Lt (289,62 Eur), darė išvadą, kad vadovaujantis logikos taisyklėmis, pagal vidinį teismo įsitikinimą, šis apeliacinis teiginys nepagrįstas.⁴⁴

40 „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1770-614/2015“. <https://eteismai.lt/byla/253435898585878/2A-1770-614/2015>

41 „Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2015 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-7579-793/2015“. <https://eteismai.lt/byla/73038906596909/2-7579-793/2015>

42 „Kauno apygardos teismo 2014 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-712-527/2014“. <https://eteismai.lt/byla/278390169436131/2A-712-527/2014>

43 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-664-916/2015“.

44 „Kauno apygardos teismo 2016 balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-467-324/2016“.

Dažnai byloje ieškovai net nebūna suinteresuoti pasidomėti valstybės teikiamomis galimybėmis, pavyzdžiui, „ieškovė patvirtino, kad kreditavimo galimybėmis net nesidomėjo, dirbti iki sulauks 24 m. nemato galimybių, viena vertus, dėl intensyvaus studijų grafiko, kita vertus, jos įsitikinimu iki ji sulauks 24 m. jai priklauso tėvų parama“;⁴⁵ „...ieškovė neneigia, kad dėl paskolos suteikimo ji net nesikreipė, todėl Teismo vertinimu, ieškovė turi visas galimybes pasinaudoti valstybės paskola studijoms, tačiau ja sąmoningai nesinaudoja, nes nenori mokėti palūkanų. Taigi, ieškovė, būdama pilnametė, vengia prisiimti savo mokymosi aukštojoje mokykloje finansinę našta, o siekia, kad ją pirmiausiai prisiimtų tėvas, o ne ji pati“.⁴⁶ Kaišiadorių rajono apylinkės teismo nagrinėtoje byloje buvo konstatuota, jog „ieškovė neatsižvelgdama į pragyvenimo lygį Lietuvoje, bei savo tėvo turtingą padėtį, pasirinko studijas nuolatinės studijų formos mokamoje vietoje, perkeldama tuo pačiu jos pilną išlaikymo našta savo tėvams, ir nepateikė įrodymų, pagrindžiančių aplinkybę, kad ieškovė būtų dėjusi pastangas studijuoti kitoje aukštojoje mokykloje valstybės finansuojamoje vietoje, arba sesijinių (neakivaizdinių) studijų vietoje (tuomet ji galėtų dirbdama užsidirbti pragyvenimui pati) [...] neišnaudojo visų protingų galimybių pasirūpinti lėšomis, reikalingoms jos pragyvenimui [...] ne tik studijuoti, bet ir įsidarbinti (studijuoti ir dirbti) ir dirbti ne pilną darbo dieną, savaitę (t.y. po paskaitų, savaitgaliais, atostogų metu) ir taip užsidirbti dalį lėšų savo pragyvenimui bei studijoms [...] turėjo galimybę gauti valstybės remiamą paskolą ne tik studijų kainai sumokėti, bet ir gyvenimo išlaidoms pagal Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo 74 straipsnio 1 dalį, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 480 patvirtinto Valstybės paskolų arba valstybės remiamų paskolų studentams suteikimo, administravimo ir grąžinimo tvarkos aprašo 20, 26, 33, 55 punktus, tačiau šios galimybės neišnaudojo paskolai gyvenimo išlaidoms gauti“⁴⁷. Klaipėdos apygardos teismo nagrinėtoje byloje konstatuota, kad paramos reikalingam pilnamečiam asmeniui, įstojusiam į (-) studijuoti informatikos, išlaikymą iš tėvo atsakovo – būtų galima priteisti tik tada, jei ieškovas yra išnaudojęs visas protingas galimybes pats pasirūpinti lėšų, reikalingų jo mokymuisi (studijoms) aukštojoje mokykloje, atsižvelgiant į tą aplinkybę, jog apeliacinės instancijos teisme ieškovas pripažino, kad jam yra žinoma galimybė gauti studijoms būtiną valstybės paskolą, tačiau šia galimybe dar nepasinaudojo bei tai, kad atsakovas neturi galimybių teikti dar ketverius metus išlaikymą ieškovui, ir nutarė panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria iš atsakovo ieškovui priteista po 250 Lt kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis, iki ieškovas

<https://eteismai.lt/byla/273396411536740/2A-467-324/2016>

45 „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. balandžio 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr.e2-1702-897/2016“.

46 „Kauno apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 3 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-1393-436/2015“. <https://eteismai.lt/byla/103681493006541/2A-1393-436/2015>

47 „Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2013 m. birželio 20 nutartis civilinėje byloje Nr.2-250-810/2013“. <https://eteismai.lt/byla/85398172163010/2-250-810/2013>

mokysis aukštojoje ar profesinėje dieninio skyriaus mokykloje, bet ne ilgiau kaip iki 2012-05-24, t. y. kol jam sueis 24 metai.⁴⁸

Taigi teismas atsižvelgdamas į tai, kiek pats ieškovas sąžiningas įgyvendindamas savo teisę įgyti išsilavinimą, bei ar nėra piktnaudžiaujama šeimos teisėmis, sprendžia, ar ieškovas laikytinas išlaikymo teisinių santykių subjektu, taip pat dėl tokio išlaikymo dydžio. Be to, įrodymus patvirtinančius ieškovo turtingą padėtį teismui gali teikti ne tik ieškovas, tačiau ir atsakovas, jei mano, kad ieškovas vengia nurodyti savo tikrąją turtingą padėtį.

2.2. Kriterijai, keliami išlaikymo prievolės skolininkui

Fizinis asmuo išlaikymo teisinių santykių subjektu, *skolininku*, gali būti laikomas ir pareigą teikti išlaikymą pilnametystės sulaukusiems savo vaikams, įgyja tik tada, kai atitinka Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nustatytas sąlygas. *Pirma* – pareiga išlaikyti pilnamečius vaikus, nustatyta CK 3.192¹ str. vaiko tėvams. Toks tėvų ir vaikų ryšys turi būti teisinis, t. y. biologinis vaiko gimimas teisinių padarinių sukelia tik patvirtintas įstatymo nustatyta tvarka. Įvaikinimo atveju vaiką ir įvaikintojus ima sieti tokios pačios teisės ir pareigos, kurios sieja vaiką ir jo biologinius tėvus. *Antra* – tėvai turi turėti galimybę išlaikyti pilnametystės sulaukusius savo vaikus. Tėvų (skolininkų) realios galimybės teikti išlaikymą kriterijus, kaip ir pilnametystės sulaukusio vaiko materialinės paramos būtinumo sąlyga, yra vertinamojo pobūdžio, kurios identifikacija priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių.

Pirmiausia apie tokią galimybę sprendžiama iš pilnamečio vaiko tėvų turimo turto, visų rūšių pajamų, darbo užmokesčio, pašalpų, pensijų, autorinio atlyginimo ir bet kurių kitų pajamų. Be to, esminių kriterijų, kuriais remiantis įvertinama tėvų galimybė materialiai remti savo išlaikymo reikalingus pilnamečius vaikus, gaires nustatė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2007 metų birželio 7 dienos nutarime dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 str. 3 d. (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nusprenddamas, kad „negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas dėl tokios įstatymo nustatytos tėvų pareigos vykdymo iš *esmės pabloginti tėvų ar kitų asmenų padėtį, ar padarytų esminės žalos jį teikiantiems tėvams ar kitiems asmenims* (apie tai sprendžiama konkrečioje byloje atsižvelgus ir įvertinus kitų šeimos narių turtą ir pajamas), juo labiau nustatyti tokią tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo paramos reikalingus pilnamečius vaikus, kai jie mokosi aukštosiose mokyklose, kurios tėvai, nepadarydami esminės žalos savo ar kitų asmenų teisėms, *apskritai negalėtų įvykdyti*. Taip pat negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, *kad teismas visais atvejais, kai tėvai ar vienas iš jų turi pajamų ar kito turto, ypač kai tos pajamos ar kitas turtas nėra dideli <.....> turėtų pareigą priteisti išlaikymą paramos reikalingam pilnamečiam vaikui,*

48 „Klaipėdos apygardos teismo 2007 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2A-294-159/2007“. <https://eteismai.lt/byla/262119573897709/2A-294-159/2007>

besimokančiam aukštojoje mokykloje. Ypač pabrėžtina, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, *kai išlaikymas priteisiamas iš tėvų, kuriems patiems reikia paramos, globos ir panašiai*⁴⁹. Taigi nors ir nustatomas paramos pilnamečiui būtinumas, *kreditoriumi* pilnamečių vaikų išlaikymo teisiniuose santykiuose vaiko tėvai laikomi tik nustačius jų galimybes išlaikymą teikti, konkrečiu atveju įvertinus tėvų turtą ir gaunamas visų rūšių pajamas, kitus išlaikytinius (ypač nepilnamečius), ar išlaikymo teikimas pilnamečiam besimokančiam vaikui iš esmės nepablogina paramą teikiančių tėvų ir kitų šeimos narių turtinės padėties, ar išlaikymo priteisimas nedarys esminės žalos jį teikiančioms tėvams ar kitiems asmenims, ar priteistą paramą bus įmanoma įvykdyti bei ar patiems tėvams nėra būtina parama, globa ir panašiai.⁵⁰

Manytina, kad tokie kriterijai, kuriais remiantis nustatoma tėvų galimybė teikti išlaikymą, užtikrina tėvų pareigos teikti išlaikymą savo pilnamečiams vaikams ir pilnamečių vaikų teisės į išlaikymą siektiną balansą (pusiausvyrą), juolab, kad tokio teisinio santykio dalyviai yra pilnamečiai asmenys.

Reikia pabrėžti, kad net ir teismui nustačius paramos pilnamečiui vaikui būtinumą, tačiau atsakovui dėl tam tikrų byloje nustatytų faktinių aplinkybių negalint tokios paramos teikti, išlaikymas pilnamečiam vaikui nepriteisiamas. Pavyzdžiui, Klaipėdos miesto apylinkės teismo nustatyta, kad „atsakovas neturi realios galimybės teikti išlaikymą pilnamečiui vaikui, šiuo metu yra ne tik be darbo, bet ir turi sveikatos problemų, yra išlaikomas savo sutuoktinės, be to, kartu su ja augina nepilnametį vaiką, kuriam nustatytas neįgalumas, jokie registruoto nekilnojamojo turto neturi, šiuo metu yra išlaikomas sutuoktinės“.⁵¹ Panevėžio apygardos teismo nutartimi nustatyta, kad ieškovas įstojo į VGTU Verslo vadybos pagrindinių studijų fakulteto dieninį skyrių, mokslas iš dalies mokamas: už semestrą turi sumokėti 520 Lt, Ieškovui kas mėnesį būtiniems poreikiams tenkinti reikalinga apie 700 Lt, Ieškovas yra silpnos sveikatos, dirbti ir mokytis nepajėgus, parama ieškovui reikalinga [...]. Atsakovas šiuo metu turi vieną išlaikytinį, sūnų P. N., gim. 1999 m. (–) kitoje santuokoje; be to, nesutinka teikti išlaikymą pilnamečiui sūnui, nes yra sulaukęs, teisiamas už nusikaltimą ir šiomis aplinkybėmis atsakovas neišgali teikti išlaikymo pilnamečiui sūnui, nes nebedirba, neturi pajamų, turi išlaikytinį, neturi turto, į kurį gali būti nukreip-

49 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, <http://www.lrkt.lt/teismo-aktai/paieska/135/ta554/content>

50 Pažymėtina, kad vertindami atsakovo turtinę padėtį ir nustatę turtinius kreditorinius įsipareigojimus, teismai juos linkę vertinti, kaip atsakovo turtinę padėtį gerinančią aplinkybę, pasisakydami, kad tokiu būdu skolininkas gausina savo turimą turtą, (t. y. aplinkybės, jog yra kreditų, savaime negalima laikyti skolininko turtinės padėties pablogėjimu, nes už kreditus paprastai įsigyjamas vertingas turtas – tiek kilnojamas, tiek nekilnojamas), tačiau prisiimtų kreditorinių įsipareigojimų dydis gali turėti reikšmės nustatant teiktino išlaikymo dydį.

51 „Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2015 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinė byloje Nr. 2-7579-793/2015“. <https://eteismai.lt/byla/73038906596909/2-7579-793/2015>

tas išieškojimas⁵², nutarė palikti nepakeistą Pasvalio rajono apylinkės teismo 2007 m. spalio 18 dienos sprendimą, kuriuo ieškovo ieškinys buvo atmestas, konstatavus sunkių atsakovo materialinę padėtį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėjamoje byloje konstatuota, kad „ieškovas mokosi profesinės mokyklos dieniniame skyriuje, gauna stipendiją, taip pat darbo užmokestį, už atliekamą gamybinę praktiką, ieškovo motina paramą jam teikia gera valia: ieškovas gyvena motinos bute, komunalinių mokesčių nemoka, taip pat bylą nagrinėjusių teismų nustatyta, kad ieškovo tėvo (atsakovo) materialinė padėtis yra sunki, jo gaunamos pajamos yra panašios kaip ir ieškovo, tačiau jis dar turi išlaikyti vieną nepilnametį vaiką⁵³. Taigi buvo konstatuota, jog išlaikymas pilnamečiam vaikui neturi būti priteisiamas dėl sunkios atsakovo (tėvo) materialinės padėties.

Kitoje byloje teismas, vertindamas atsakovo galimybę teikti išlaikymą, konstatavo, kad „Atsakovo turtinė padėtis yra labai prasta: jo gaunamas per mėnesį pajamas sudaro apie 2000 Lt, sutuoktinė I. P. nedirba, registruota darbo biržoje, turi nekilnojamojo turto, tačiau moka kredito, kuris buvo suteiktas nekilnojamojo turto įsigijimui, įmokas – apie 537 Lt kas mėnesį, atsakovo šeima turi transporto priemonę, kuri, kaip paaiškinimo metu nurodė trečiasis asmuo I. P., yra būtina iš dalies neigiamam sūnui A. P. važioti pas gydytojus, į sanatorijas, Atsakovo šeima išlaiko nepilnametį sūnų A. P., kuriam nustatytas lengvas neįgalumas, daro išvadą, kad atsakovas negali teikti paramos ieškovei, nes nukentėtų ne tik atsakovo, bet ir jo nepilnamečio iš dalies neįgalaus vaiko interesai, todėl ieškinys, nesant pagrindo konstatuoti išimtinės situacijos, atmestinas, kaip nepagrįstas ir neįrodytas⁵⁴.

Kita vertus, yra ir kitokia teismų argumentacija, kai vertinama skolininko turtinė padėtis esant kitiems išlaikytiniams, pavyzdžiui, Lazdijų rajono apylinkės teismas, vertindamas atsakovo galimybes teikti išlaikymą pilnamečiam vaikui, pasisakė, kad vien ta aplinkybė, jog „atsakovas turi kitą nepilnametę dukrą nereiškia, kad priteisiant išlaikymą paramos reikalingam ieškovui neturi būti užtikrinami jos interesai ir negali būti pabloginamos atsakovo galimybės teikti išlaikymą nepilnameči dukrai, [...] tai reiškia, kad priteisiant išlaikymą ieškovui, svarbu ne apskritai nepabloginti atsakovo galimybių išlaikyti savo nepilnametę dukrą, o tik nepabloginti jų iš esmės, arba tiek, kad atsakovas apskritai negalėtų išlaikyti nepilnametės dukros. Papildomos pareigos nustatymas iš tokių pačių pajamų išlaikyti dar vieną savo vaiką natūraliai sumažina kito vaiko išlaikymo galimybes, tačiau tai negali paneigti būtinybės tinkamai išlaikyti abu vaikus. Todėl atsižvelgiant į tai, jog ieškovui yra 19 metų, sekančiais metais jis bus abiturientas ir užbaigs mokyklą bei įgys siekiamą vidurinę išsilavinimą, pripažintina,

52 „Panevėžio apygardos teismo 2008 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2A-10-280/2008“. <https://eteismai.lt/byla/59474379413847/2A-10-280/2008>

53 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2007“. <https://eteismai.lt/byla/98065750588842/3K-3-189/2007>

54 „Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2013 m. birželio 20 nutartis civilinėje byloje Nr.2-250-810/2013“. <https://eteismai.lt/byla/85398172163010/2-250-810/2013>

kad jo poreikių patenkinimui atsakovas privalo skirti pusę savo sūnui reikalingos sumos, t. y. po 200 Lt kas mėnesį, net jeigu dėl to tam tikra dalimi laikinai nukentėtų atsakovo 6 metų dukros interesai⁵⁵. Kitoje byloje Vilniaus miesto apylinkės teismas savo sprendimu konstatavo, jog atsakovas turi nekilnojamojo turto, moka paskolą bankui, taip pat išlaiko savo nepilnametį vaiką, tačiau nepaisant kreditorinių įsipareigojimų bei kitų išlaikytinių buvimo, yra pajėgus teikti išlaikymą pilnametystės sulaukusiam studijuojančiam sūnui.⁵⁶ Manytina, kad šioje byloje teismas, atsižvelgdamas į bylos faktines aplinkybes sprendė, jog išlaikymo teikimas pilnamečiam vaikui turi būti priteisiamas, nors dėl to ir pablogina paramą teikiančio atsakovo nepilnamečiui vaikui, bet toks pabloginimas nėra esminis, todėl pateisinamas.

Atkreiptinas dėmesys, kad nustatant skolininko turtinę padėtį teismai siekia identifiukuoti ir skolininko naujojo sutuoktinio finansinę būklę bei įtraukia tokį asmenį į bylą trečiuoju asmeniu.⁵⁷ Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo 2016-10-28 nutartimi atsakovui buvo pasiūlyta pateikti įrodymus apie jo sutuoktinės pajamas, tačiau į bylą buvo pateikta tarp sutuoktinių sudaryta 2016-11-17 Vedybų sutartis bei nurodyta, jog sutuoktinė atsisako pateikti duomenis apie jos pajamas. Teismas konstatavo, jog „...įvertinant įrodinėjimo pareigos įgyvendinimą, nesant pateiktų duomenų apie sutuoktinės pajamas, nėra pagrindo pripažinti, kad atsakovo gaunama pareigūnų pensija ir darbo užmokestis yra vienintelės šeimos pajamos, todėl nėra pagrindo teigti, kad ieškovės prašoma priteisti paramos suma – 162,50 Eur, t. y. iš esmės pusė jai reikalingos paramos sumos, atsakovui yra didelė, tokiu būdu laikytina, kad ši suma nepažeidžia šalių interesų pusiausvyros bei ieškovės poreikių ir atsakovo galimybių proporcingumo principo“.⁵⁸ Kitoje byloje teismas sprendė, kad apelianto teismui pateiktame „Jungtinių valstijų bankroto teismo Šiaurinėje Ilinojaus apygardoje byloje Nr.12-31754, 2013-02-01 paaiškinime dėl atleidimo nuo skolos esant bankroto atvejui nėra nurodyta, nuo kokio dydžio skolos mokėjimo teisinės pareigos skolininkas atleidžiamas [...], taip pat byloje nėra pateikta duomenų apie apelianto turimą turtą, pajamas, turimų prievolių apimtį, ar apie jo sutuoktinės turtinę padėtį ir pajamas“.⁵⁹ Taigi laikė, kad atsakovas neatskleidė tikrosios savo turtinės padėties, tačiau įvertinęs, kad atsakovas augina du nepilnamečius vaikus, ieškinį tenkino iš dalies, nes atsakovas nepateikė duomenų, kad jis nėra darbingas ar kad turi sveikatos sutrikimų.

55 „Lazdijų rajono apylinkės teismas 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2-309-780/2013“. <https://eteismai.lt/byla/54876542831665/2-309-780/2013>

56 „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. balandžio 7d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-1638-558/2015“ <https://eteismai.lt/byla/179730913396665/e2-1638-558/2015>

57 „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. balandžio 7d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-1638-558/2015“. <https://eteismai.lt/byla/179730913396665/e2-1638-558/2015>

58 „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. sausio 12 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-673-603/2017“.

59 „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1770-614/2015“. <https://eteismai.lt/byla/253435898585878/2A-1770-614/2015>

Dar kitoje byloje teismas, vertindamas atsakovo turtinę padėtį, 2014 m. gegužės 13 d. nutartyje pasisakė, kad ta aplinkybė, jog su ieškovu ir jo sutuoktine gyvena ir sutuoktinės vaikai, nelemia atsakovo turtinės padėties pablogėjimo, turint galvoje, kad prievolė išlaikyti atsakovo sutuoktinės vaikus kyla jų biologiniams tėvams ir jų negalima pripažinti atsakovo išlaikytiniais, be to įvertino ir tai, kad „kasatorius, įgyvendindamas savo įrodinėjimo pareigą, nepateikė duomenų apie sutuoktinės pajamas, todėl nėra pagrindo pripažinti, kad jo gaunamas darbo užmokestis yra vienintelės šeimos pajamos,⁶⁰ ir paliko pirmosios instancijos teismo sprendimą nepakeistą. Tačiau paminėtina, kad yra ir kitokia teismų nuomonė dėl skolininko sutuoktinio (-ės) duomenų apie turtinę padėtį (ypač pajamų) vertinimo. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas yra išreiškęs nuomonę, jog *atsakovo sutuoktinės pajamos negali turėti reikšmės sprendžiant dėl pilnamečio ieškovo išlaikymo, kitaip vaiko išlaikymo našta būtų perkelta kitam, tėvystės pagrindu su ieškovu nesusijusiam, asmeniui.*⁶¹ Ši teismo pozicija yra vertintina teigiamai tuo atžvilgiu, jog nepaisant pajamų bendrumo (pagal CK 3.88 str.), visgi pati prievolė – teikti išlaikymą pilnametystės sulaukusiam vaikui iš pirmos santuokos – yra asmeninio pobūdžio, todėl šiuo atveju taikomas CK 3.110 str.1d.⁶² Ši nuostata nors ir numato galimybę nukreipti išieškojimą į sutuoktinio dalį bendrame turte, tačiau manytina, kad šio pobūdžio bylose turėtų būti kaip išimtinė, o jei yra sudaryta vedybų sutartis, pagal kurią skolininko ir jo sutuoktinio turtui taikomas visiško turto atskirumo režimas – tai apskritai netaikoma.⁶³

Pažymėtina, kad teismas turi nustatyti ir savanoriškai išlaikymą teikiančio motinos ar tėvo turtinę padėtį, kuris pilnamečių vaikų išlaikymo bylose turi trečiojo (suinteresuotojo) asmens statusą. Toks poreikis yra sąlygotas civilinio kodekso 3.192 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos nuostatos, jog „materialinį išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams privalo teikti abu tėvai proporcingai savo turtinei padėčiai“⁶⁴, kuri pagal 3.192¹ straipsnio 4 dalį yra taikoma ir sprendžiant dėl pilnamečių vaikų išlaikymo. Taigi teismai privalo pilnamečių vaikų išlaikymo bylose vertinti trečiojo asmens (motinos ar tėvo) laisva valia teikiančio išlaikymą savo pilnamečiam, besimokančiam ir paramos reikalingam vaikui, turtinę padėtį, idant būtų nustatytas proporcingas tėvų turtinei padėčiai pilnamečių vaikų išlaikymo dydis. Paminėtina, kad tėvai nėra

60 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194-219/2015“. <https://eteismai.lt/byla/263713683058050/3K-3-194-219/2015>

61 „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1814-661/2015“. <https://eteismai.lt/byla/17228868678359/2A-1814-661/2015>

62 Iš bendro sutuoktinių turto negali būti tenkinamos sutuoktinių prievolės, kurios atsirado iki santuokos įregistravimo, išskyrus atvejus, kai išieškoma iš bendro turto sutuoktinio dalis (Civilinio kodekso 3.110 str.).

63 „...išieškojimas iš skolininko nebegali būti nukreipiamas į nebeegzistuojančią skolininko dalį, nebeegzistuojančiame bendrame turte“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-185-415/2016). <https://eteismai.lt/byla/65739024270286/3K-7-185-415/2016>

64 „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

solidarieji skolininkai, todėl išlaikymo našta tarp tėvų neprivalo būti paskirstyta po lygiai. Taigi vienodai svarbu tinkamai nustatyti tiek atsakovo, tiek trečiojo asmens (motinos ar tėvo), savanoriškai teikiančio išlaikymą, realiąją turtingą padėtį. Pažymėtina, kad nustatant trečiojo asmens (motinos ar tėvo), išlaikančio pilnametį vaiką, turtingą padėtį, vertinami tie patys kriterijai, kaip ir vertinant atsakovo turtingą padėtį.

Apibendrinant teigtina, jog nuo faktinių aplinkybių, įrodančių ieškovo išlaikymo reikalingumą, taip pat atsakovo galimybes teikti išlaikymą pilnamečiui besimošančiam vaikui, iš esmės priklauso bylos dėl išlaikymo pilnamečiui vaikui baigtis, žinoma, jei yra visos kitos įstatyme nustatytos objektyviosios sąlygos. Darytina išvada, kad kitų išlaikytinių (nepilnamečių vaikų) buvimo faktas pats savaime nėra pagrindas nepriteisti išlaikymo pilnamečiui studijuojančiam vaikui, tačiau kitų išlaikytinių poreikiams tenkinti skiriamos lėšos turi įtakos sprendžiant dėl pilnametystės sulaukusio vaiko paramos dydžio.

3. Pilnamečių vaikų teisės į išlaikymą pradžios momentas ir išlaikymo dydžio nustatymo problematika

Pilnamečių vaikų išlaikymo pareiga nėra absoliuti, todėl, jei pilnametis vaikas nesikreipia į teismą dėl išlaikymo iš tėvų priteisimo, o tėvai gera valia tokio išlaikymo neteikia, pilnamečių vaikų išlaikymo santykiai gali ir neatsirasti, nors teisės norma nustato tėvų pareigą, esant visoms įstatymų leidėjo įtvirtintoms būtinosioms sąlygoms, tokį išlaikymą paramos reikalingiems pilnamečiams vaikams teikti.

Ankstesnės teisės normos (CK 2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) pilnamečių vaikų išlaikymo tiesiogiai nereglementavo, tačiau CK 3.194 str. 3 d. nustatė bendrosios taisyklės išimtis, kurių viena yra teismo pareiga išlaikymą priteisti ir pilnamečiui vaikui, kuris mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis nei 24 metų. Taigi, atsižvelgiant į įstatymo leidėjo įtvirtintą reglamentavimą (CK 2004 m. lapkričio 11 d. redakcija), nebuvo aišku, koks momentas yra laikytinas pilnamečių vaikų išlaikymo teisinių santykių pradžios momentu, o analizuojant teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad vieningos praktikos šiuo probleminiu klausimu taip pat nebuvo. Vieni teismai pradžios momentą siejo su kreipimosi į teismą diena,⁶⁵ t. y. atsakovui pateikus apeliacinį skundą Vilniaus apygardos teismo 2006 m. rugpjūčio 16 d. nutartimi taip pat pažymėjo, kad Vilniaus m. 2-asis apylinkės „teismas pagrįstai priteisė paramą pilnamečiam ieškovui nuo kreipimosi į teismą dienos, nes ieškovas savo teisę kreiptis į teismą dėl paramos išieškojimo įgyvendino savo nuožiūra, o CK 3.200 straipsnio nuostata taikoma ginant nepilnamečio vaiko interesus, kai jo

65 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-95/2007“ <https://eteismai.lt/byla/148300544550805/3K-3-95/2007> ; „Kauno apygardos teismo 2008 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-274-42/2008“ . <https://eteismai.lt/byla/275326156499098/2A-274-42/2008>

teisėms atstovauja kiti asmenys⁶⁶. O kiti teismai pilnamečių vaikų išlaikymo teisinių santykių pradžios momentu laikė pilnamečių, besimokančių vaikų išlaikymą reglamentuojančiose teisės normose (CK 2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) įtvirtintą sąlygų visetą: paramos reikalingumą, vaiko pilnametystę, mokymąsi vidurinės, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje, tačiau ne ilgiau kaip iki 24 metų amžiaus. Šį teiginį puikiai iliustruoja 2005 m. rugpjūčio 4 d. teismo sprendimas, kuriuo teismas ne tik priteisė iš atsakovo išlaikymą ieškovių naudai kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis, bet ir įsiskolinimą.⁶⁷ Galima teigti, jog kol kasacinis teismas nebuvo pasisakęs šiuo probleminiu klausimu ir suformavęs vieningos praktikos, egzistavo tam tikras teisinis netikrumas ir neapibrėžtumas, kai esant iš esmės tapačioms bylos teisinėms aplinkybėms, teismai bylas sprendavo skirtingai, vienu atveju išlaikymą priteisdavo į ateitį nuo kreipimosi į teismą dienos, ir sprenddami, jog išlaikymo teisiniai santykiai prasideda nuo kreipimosi į teismą dienos, kitu atveju iš byloje nustatytų aplinkybių nustatė tokio išlaikymo reikalingumą ir sprenddami, jog egzistuoja įstatyme įtvirtintų sąlygų visetas, priteisdavo ir išlaikymo įsiskolinimą, taip pat pripažindami, kad pilnamečių vaikų išlaikymo teisinių santykių momentas ne visada sutampa su kreipimosi į teismą diena, tačiau yra lemtas įstatyme nustatytų sąlygų realiu egzistavimu. Tokie teisminės praktikos skirtumai, be jokios abejonės, buvo nulemti pilnamečių vaikų išlaikymo teisinio reglamentavimo spragų, kuomet įstatymo leidėjas įtvirtino kokybiškai naują pilnamečių vaikų išlaikymo institutą, bet nenustatė esminių jo elementų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 metų gruodžio 15 dienos nutartimi, pasisakė, taip pat suformuodamas vienodą praktiką, kad „CK 3.200 straipsnyje įtvirtintas bendrasis principas, kad išlaikymas priteisiamas nuo tos dienos, kai atsirado teisė jo reikalauti. [...] CK 3.194 straipsnio 3 dalį, nustatytas toks reglamentavimas, pagal kurį tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaiką nepasisibaigia, jam sulaukus pilnametystės, jeigu jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų ir jam būtina parama. Vadinasi, kai tėvai šios pareigos nevykdo, o vaikas jau yra pilnametis, į teismą dėl išlaikymo (paramos) priteisimo kreipiasi jis pats, nes turi visišką civilinį ir civilinį procesinį veiksnumą (CK 2.5 straipsnio 1 dalis, CPK 5 straipsnio 1 dalis, 38 straipsnio 1 dalis). Ieškinyms dėl išlaikymo priteisimo pareiškiamas tam iš tėvų, kuris šios pareigos nevykdo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas be jau anksčiau suformuotos pozicijos dėl teisės į išlaikymą atsiradimo momento, pasisakė, „kad asmuo į teismą kreipėsi ne iš karto po to, kai sulaukė pilnametystės, nėra pagrindas konstatuoti, kad išlaikymas jam nebuvo reikalingas, be to ši aplinkybė neturėtų atimti iš jo teisės reikalauti priteisti išlaikymo skolą, nes ši teisė įtvirtinta teisės normose⁶⁸, ir pabrėžė, kad išlaikymo įsiskolinimo

66 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-95/2007“. <https://eteismai.lt/byla/148300544550805/3K-3-95/2007>

67 „Panevėžio apygardos teismo 2007 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2A-9-425/2007“. <https://eteismai.lt/byla/83196605260789/2A-9-425/2007>

68 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-119/2012“.

priteisimo galimybę laiko atžvilgiu riboja CK 1.125 straipsnio 9 punkte nustatytas penkerių metų ieškinio senaties terminas (esant atsakovo prašymui jį taikyti) ir CK 3.200 straipsnyje įtvirtintas maksimalus laikotarpis (treji metai), už kurį išsiskolinimas gali būti priteisiamas.

Įstatymų leidėjui naujai reglamentavus pilnamečių vaikų išlaikymą, tiesiogiai nustatant pareigą išlaikyti pilnamečius savo vaikus, laikomasi pozicijos, jog teisės į išlaikymą atsiradimo ir bylos iškėlimo momentas paprastai nesutampa ir tai, kad asmuo į teismą kreipėsi ne iš karto po to, kai sulaukė pilnametystės, nėra pagrindas konstatuoti, kad išlaikymas jam nebuvo reikalingas, [...] be to CK 3.192¹ straipsnio 4 dalyje numatyta, kad vaikų, sulaukusių pilnametystės, išlaikymo tvarkai mutatis mutandis taikomi šio kodekso 3.192, 3.193, 3.194, 3.196, 3.197, 3.198, 3.199, 3.200, 3.201, 3.208 straipsniai⁶⁹. Kasacinio teismo praktikoje⁷⁰ pažymėtina, kad tai, jog ieškovas nebandė prisiteisti išlaikymo iš tėvo iš karto sulaukęs pilnametystės, neturėtų atimti iš jo teisės reikalauti priteisti išlaikymo skolą, nes ši teisė įtvirtinta teisės normose.

Konstitucinis Teismas 2006-07-06 nutarime dėl pilnamečių vaikų išlaikymo atskirai pasisakė dėl *pilnametystės sulaukusių moksleivių teisės į išlaikymą*, pažymėdamas, jog „atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje vidurinis išsilavinimas paprastai įgyjamas moksleiviui jau tapus pilnamečiam (18 metų), akivaizdu, kad tėvai turi pareigą materialiai išlaikyti vaiką tol, kol baigsis laikas, per kurį moksleivis, sąžiningai ir pažangiai mokydamasis, gali įgyti vidurinį išsilavinimą, taip pat tokį vidurinį išsilavinimą, kuris gali būti teikiamas kartu su profesiniu. Tokia tėvų pareiga kildintina ne tik iš įstatymų, bet ir iš Konstitucijos nuostatų visumos, *inter alia* iš tėvų ir vaikų ryšių vertingumo konstitucinio įtvirtinimo, atviros, teisingos darnios ir pilietinės visuomenės siekio, valstybės socialinės orientacijos“⁷¹. Tokio išaiškinimo pagrindu formavosi ir kasacinė praktika dėl išlaikymo būtinumo pilnametystės sulaukusiems moksleiviams. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas detaliam išdėstė, jog išlaikymas gali būti priteisiamas vidurinės mokyklos dieniniame skyriuje, sąžiningai ir pažangiai besimokančiam moksleiviui, kuriam reikalinga parama, jeigu tėvai turi realias galybes tokį išlaikymą teikti, pabrėždamas, jog „mokinio teisinio statuso specifiškumas lemia, kad vidurinės mokyklos moksleivis, nors ir esantis darbingas, įgijęs visišką civilinį

<https://eteismai.lt/byla/233522514727850/3K-3-119/2012>

69 „Kauno apygardos teismo 2014 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-921-601/2014“. <https://eteismai.lt/byla/238845934513867/2A-921-601/2014>

70 Pvz., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-188/2007“; <https://eteismai.lt/byla/57595813574606/3K-3-188/2007> „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2011“; <https://eteismai.lt/byla/139790482651895/3K-3-516/2011> „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-50/2012“. <http://liteko.teismai.lt/viesasprennimupaieska/tekstas.aspx?id=8bb6866f-2bfd-4747-905c-95fe5d879fea>

71 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta554/content>

veiksnumą, įprastinėmis užimtumo mokantis sąlygomis negali savęs išlaikyti, nes didžiąją savo laiko dalį privalo skirti mokymuisi, lankyti pamokas, išklausti nustatytą kursą, skirti laiko namų darbams atlikti ir siekti įgyti vidurinį išsilavinimą patvirtinantį dokumentą⁷². Taigi jei bylos nagrinėjimo metu nėra nustatoma, jog pilnametis moksleivis turi turto ar lėšų, iš kurių gali pats save išlaikyti, laikoma, kad jam reikalinga parama, ir nustačius tėvų galimybę išlaikymą teikti, ieškiny tenkinamas visiškai ar iš dalies. Esminis skirtumas, kad sprendamas dėl studento išlaikymo teismas vertina, ar ieškovas pasinaudojo visomis protingomis galimybėmis pats apsirūpinti jam reikalingomis lėšomis, nes profesinės mokyklos moksleivis ar aukštosios mokyklos studentas neretai jau turi galimybę derinti vienu metu ir mokymąsi, ir darbą, o moksleiviui tokie reikalavimai nekeliama būtent dėl jo padėties specifiškumo. Taigi teismams sprendžiant dėl moksleivio išlaikymo, toleruotinas tam tikras nukrypimas nuo studijuojančių pilnametystės sulaukusių vaikų teisės į išlaikymą ir tėvų pareigos tokį išlaikymą teikti pusiausvyros užtikrinimo.

Išlaikymo formos ir dydžio aspektas. Kita vertus, pagrįstai galima kelti klausimą tiek dėl išlaikymo formos, tiek ir dydžio, t. y., ar išlaikymo formos parinkimas bei dydis turi būti identifikuojamas tokiais pat kriterijais kaip ir nepilnamečiams vaikams.

Remiantis doktrina išlaikymo teisinių santykių objektas dažniausiai yra periodinės išmokos, kurias skolininkas moka savanoriškai arba priteistas teismo sprendimu. Kita vertus, esamas teisinis reguliavimas nedraudžia ir kitų išlaikymo formų, taikymą, remiantis CK 3.196 str., kuris *mutatis mutandis* taikomas ir vaikų, sulaukusių pilnametystės, išlaikymo tvarkai (CK 3.192¹ str. 4d.) Reiktų paminėti, kad pagal 2004 m. lapkričio 11 d. redakciją, nesant nustatytų esminių pilnamečių vaikų išlaikymo instituto elementų, ieškoviui reikalaujant išlaikymą priteisti nekilnojamoju turtu, buvo tokių atvejų, kad teismai tokį reikalavimą atmesdavo, motyvuodami tuo, kad „įstatymų leidėjo valia pilnamečių vaikų išlaikymas yra siejamas su vaiko mokslo pasiekimų realizavimu, o ieškinio patenkinimo atveju ieškovas negautų išlaikymo ir dar jam atitektų papildoma finansinė šio turto išlaikymo našta ir kompensacijos atsakovui sumokėjimo pareiga“⁷³. Tačiau apeliacinės instancijos teismai sprendė, jog, tais atvejais, kai galima priteisti turto dalį, atitinkančią prievolės išlaikyti pilnametį, besimokantį ir reikalingą išlaikymo vaiką, dydį, tokia turto dalis priteistina, taip pat pasisakė, kad „tokia forma (konkrečiu turtu) priteistas išlaikymas [...] negali pabloginti apelianto turtinės padėties ir negali būti siejamas su kompensacijos išmokėjimo atsakovui pareiga, nes ieškinio reikalavimas išspręstinas per proporcingumo principo įgyvendinimą“⁷⁴, tai yra priteisiant ne visą daiktą, o atitinkamą jo dalį. Tačiau reikia akcentuoti, kad pasirenkant kitą išlaikymo objekto formą, nei periodiniai mokėjimai, iškyla neracionalaus

72 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje byloje Nr.3K-7-204/2009“. <https://eteismai.lt/byla/64318288437135/3K-7-204/2009>

73 „Vilniaus apygardo teismo 2013 m. gruodžio 6 d. sprendimas civilinėje byloje Nr.2A-2655-464/2013“. <https://eteismai.lt/byla/263702836906323/2A-2655-464/2013>

74 *Ibid.*

išlaikymo objekto panaudojimo kreditoriaus reikmėms rizika, todėl konkreti pinigų suma arba išlaikymas natūra teismo priteisiamas išimtiniais atvejais, kai nėra jokios galimybės priteisti išlaikymą periodiniais kas mėnesiniais mokėjimais.

Vienoje iš bylų ieškovas (20 metų) kėlė reikalavimą priteisti išlaikymo įsiskolinimą, nes jam jau sulaukus pilnametystės, bet tebesimokant gimnazijoje, tėvas nebeteikė išlaikymo.⁷⁵ Byloje buvo svarstoma, kad ieškovo nesikreipimas į tėvą laikotarpiu nuo pilnametystės iki ieškinio pateikimo dėl jam, neva, būtinai reikalingo išlaikymo, yra akivaizdus pagrindas manyti, kad ieškovo poreikiai buvo patenkinti – turėjo savarankiškų pajamų – nes dirbo ir net įsigijo transporto priemonę, kuri abejotina, ar gali būti priskirta prie moksleivio būtinųjų poreikių. Pažymėtina tai, kad tėvas iki sūnaus pilnametystės buvo pervedęs dvigubai daugiau, nei buvo priteista teismo vaikui būnant nepilnamečiu, todėl atsakovo nuomone, jis savo pareigą jau yra įvykęs. Teismų praktikoje yra susiformavęs požiūris, kad priteisiant išlaikymą vaikui nurodant, jog priteista suma turi būti vedama periodiškai, norima užtikrinti, kad vaikas reguliariai gautų išlaikymą. Toks išlaikymo teikimo būdas labiau atitinka vaiko interesus. Kita vertus, yra ir kitokia nuomonė, t. y. toks išlaikymo būdo parinkimas neužkerta kelio pareiškėjui pervesti vaikui išlaikyti skirtas lėšas į priekį.⁷⁶ Šiuo atveju manytina, jog atsakovas savo pareigą yra įvykęs tinkamai, nes atsakovo pervestos vaiko išlaikymui skirtos lėšos akivaizdžiai viršija sumą, kurią jis pagal teismo sprendimą turėjo mokėti. Be to, pažymėtina, kad ieškovo motinai kryptingai administruojant lėšas turėjo nekvestionuojamai užtekti ieškovo poreikių tenkinimui iki jo viduriniojo išsilavinimo įgijimo.

Išlaikymo dydis paprastai yra grindžiamas poreikių apimtimi. Nepilnamečio vaiko poreikiai yra gana plati samprata, teisės doktrinoje jie skirstomi į bendruosius ir individualiuosius. Atkreiptinas dėmesys, kad individualiųjų vaiko poreikių tenkinimas gali būti laikomas ne pagrindiniu, bet greičiau papildomu vaiko išlaikymo dydžio nustatymo determinantu.⁷⁷ Vertinant Konstitucinio teismo nutarimo nuostatas⁷⁸ teigtina, kad išlaikymo dydis pilnametystės sulaukusiems vaikams neturėtų būti

75 „Vilniaus miesto miesto apylinkės teismo 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-12056-1019/2018“.

76 „Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1753-112/2013“. <https://eteismai.lt/byla/44175253959392/2S-1753-112/2013>

77 Gediminas Sagatys, „Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai“, *Jurisprudencija*, 67, 59 (2005): 27

78 „...išlaikymo priteisimas pilnamečiams asmenims negali būti grindžiamas tokiais pat principais kaip nepilnamečiams, priešingu atveju būtų paneigta pilnametystės samprata, įtvirtinta Konstitucijoje ir visoje teisės sistemoje. Dėl to įstatymų leidėjo valia įtvirtinant absoliučią tėvų pareigą teikti bent minimalaus dydžio išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams, pilnamečių vaikų atžvilgiu negali būti taikoma“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2007-06-12, Nr. 65-2529)

grindžiamas identiškais principais, kaip kad nepilnamečių vaikų atveju, nes subjektas – civilinį veiksnumą pilna apimtimi įgijęs asmuo – kurio galimybės turėti savų pajamų (užsidirbti) yra realesnės, priešingai nei nepilnamečio, kurio poreikių užtikrinimas išimtinai priklauso nuo įstatyminių atstovų.

Kasacinis teismas byloje dėl išlaikymo (paramos) pilnamečiam vaikui priteisimo konstatavo, kad pirmosios ir antrosios instancijos „teismai atsižvelgė į visuotinai žinomą aplinkybę, kad žmogui reikia maisto, higienos priemonių, drabužių, avalynės, kad jis patiria susisiekimo viešuoju transportu išlaidų, nustatė ir įvertino ieškovo turtingą padėtį, nurodydami, kad jis neturi kilnojamojo ar nekilnojamojo turto, gauna tik nedideles nuolatinės pajamas, kildinamas iš tinkamai atliekamos mokymosi pareigos, – 98,80 Lt (28,61 Eur) dydžio stipendiją, kitų pajamų negauna, [...] sprendė, kad ieškovui, nors ir įgijusiam visišką civilinį veiksnumą, būtina tėvų parama, kol jis baigs mokslus“⁷⁹. Taigi šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paliko sprendimą ir nutartį nepakeistus. Tačiau reikia pabrėžti, kad ieškovo poreikiai turi būti pagrįsti įrodymais ir adekvataus dydžio. Byloje nesant pateiktų poreikius pagrindžiančių įrodymų, teismai įprastai tokius poreikius vertina kaip neįrodytus ir nepagrįstus.⁸⁰ Kitais atvejais, nors ir ieškovui pateikus išlaidas patvirtinančius įrodymus, jie teismų vertinimu apskritai nelaikytini būtinaisiais poreikiais, susijusiais su ieškovo teise gauti išsilavinimą. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų konstatuota, jog „iš kasos kvitų matyti, kad ieškovė perka ne pirmo būtinumo ir ne savo poreikiams tenkinti skirtas prekes...“⁸¹ Be to, šioje byloje teismas ieškovės nepripažino pilnamečių vaikų išlaikymo teisinių santykių subjektu ir dėl tos priežasties, kad ieškovė buvo sudariusi santuoką, tai yra laikė jog ji yra pajėgi išsilaikyti pati ir išlaikyti šeimą.

Paminėtina tai, kad neretai ieškovai reikalauja nepagrįstai didelio mėnesinio išlaikymo, kuris viršija net ir gaunamas atsakovo mėnesines pajamas. Pavyzdžiui, teismas nurodė, jog „ieškovo noras oriai gyventi atsakovo sąskaita negali būti vertinamas kaip pakankamas pagrindas perkelti suaugusio asmens išlaikymo našą kitiems asmenims, šiuo atveju – tėvui. Teismas taip pat pripažino ne visas ieškovo patiriamas išlaidas būtinomis išlaidomis, kas reiškia, kad kai kurių savo poreikių tenkinimu arba turėtų pasirūpinti pats ieškovas, arba dalies poreikių laikinai atsisakyti iki galės juos finansuoti savarankiškai. Teismas taip pat sprendė, jog ieškovas neįrodė, kad jam būnant nepilnamečiu ir dabar yra reikalinga 2 000 Lt per mėnesį suma, todėl laikė, kad išlaikymo išskolinimas turėtų būti skaičiuojamas pagal tuo metu galiojusį MMA dydį...“⁸², ir priteisė ieškovui iš atsakovo 115 EUR kasmėnesinį išlaikymą iki kol ieš-

79 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-194-219/2015“. <https://eteismai.lt/byla/263713683058050/3K-3-194-219/2015>

80 „Kauno apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 28 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-4262-924/2014“. <https://eteismai.lt/byla/232285830771513/2-4262-924/2014>

81 „Kauno apygardos teismo 2016 balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-467-324/2016“. <https://eteismai.lt/byla/273396411536740/2A-467-324/2016>

82 „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2660-

kovas mokysis aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje, bet ne ilgiau nei sulauks 24 metų amžiaus.

Išvados

- Pilnamečių vaikų išlaikymo instituto raida nuo jo įtvirtinimo iki šių dienų vyko labai dinamiškai. Įstatymų leidėjo civilinėje teisėje įtvirtintas kokybiškai naujas pilnametystės sulaukusių vaikų paramos institutas siejamas su socialinės teisės normomis, reglamentuojančiomis valstybės pareigą mokėti našlaičių pensijas tam tikroms asmenų grupėms, t. y. besimokantiems vaikams, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų amžiaus.
- Teismų praktika taikant pilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančias teisės normas smarkiai kito. Nuo pilnamečių vaikų išlaikymo instituto įtvirtinimo Lietuvos civilinėje teisėje (2004 m. lapkričio 11 d.) iki 2007-06-07 Konstitucinio teismo nutarimo, teisių ir pareigų pusiausvyros pilnamečių vaikų išlaikymo teisiniuose santykiuose teismai negalėjo užtikrinti dėl tos priežasties, jog įstatymo leidėjas neįtvirtino esminių pilnamečių vaikų išlaikymo instituto elementų. Taigi šiuo periodu buvo iškreipiama pilnamečių vaikų išlaikymo teisinių santykių teisių ir pareigų pusiausvyra, kai teismai visais atvejais išlaikymą pilnamečiui vaikui turėdavo priteisti, jei egzistuodavo visos įstatyme nustatytos būtinosios sąlygos, ir nepriteisti išlaikymo negalėdavo net tada, kai tai akivaizdžiai pažeisdavo tėvų, teikiančių išlaikymą, teises.
- Konstitucinio Teismo konstatuotos teisinio reguliavimo spragos turėjo įtakos tobulinat teisinį reguliavimą, t. y. įtvirtinant tėvų galimybes teikti išlaikymą pilnamečiams vaikams ir šių paramos būtinumo vertinamuosius kriterijus, tokiu būdu suteikiant plačią diskrecijos teisę teismams spręsti dėl išlaikymo priteisimo. Kita vertus, toks reglamentavimas, kai teisės normoje įtvirtinti vertinamojo pobūdžio kriterijai, lieka neaiškus asmenims, kurių teisinius santykius galima reguliuoja (dėl skirtingo teisinių santykių dalyvių požiūrio į tas pačias aplinkybes).
- Tėvų pareiga išlaikyti pilnametį vaiką nėra besąlyginė, t. y. sprendžiant išlaikymo priteisimo klausimą, reikia atsižvelgti į tai, ar vaikas atitinka kriterijus, kurie yra nustatyti įstatymu. Atlikus teismų praktikos analizę, teigtina jog neretai yra sukuriami dvigubi standartai, t. y. paramos būtinumas tiems, kurie studijuoti pasirenka užsienio valstybę, ir tiems, kurie mokosi Lietuvoje. Manytina, kad tokia praktika suponuoja diskriminacinį elementą, ir tam tikra prasme pažeidžia konstitucines nuostatas bei asmenų laisvo judėjimo principą.

- Šios kategorijos bylose teismai nevienareikšmiškai vertina skolininko sutuoktinio pajamų (ne)buovimo kriterijų nustatant paties skolininko turtinę padėtį. Manytina, kad tokiu atveju neturėtų būti vertinama skolininko naujojo sutuoktinio turtinė padėtis, nes prievolė išlaikyti vaikus yra asmeninio pobūdžio, todėl yra vykdoma iš asmeninio turto ir šiuo atveju neturėtų būti išieškoma iš bendro turto skolininko-sutuoktinio dalis (CK 3.110 str.)
- Kiekvienu konkrečiu atveju turi būti sprendžiama dėl dviejų vertinamųjų grupių kriterijų egzistavimo, t. y. nustatoma, ar išlaikymo prašančiam pilnamečiui besimokančiam asmeniui išlaikymas yra būtinas; įvertinamos realios tėvų galimybės tokį išlaikymą teikti. Svarbu užtikrinti šių išlaikymo priteisimo sąlygų pusiausvyrą: net ir nustačius esant pirmosios grupės sąlygą – išlaikymo poreikį, toks išlaikymas negali būti priteisiamas nesant antrosios sąlygos – realių tėvų galimybių teikti išlaikymą pilnamečiam vaikui.
- Nors CK 3.192¹ str. tiesiogiai įtvirtinta tėvų pareigą išlaikyti pilnametystės sulaukusius savo vaikus, tačiau dėl vertinamųjų kriterijų išlieka didelė tikimybė ginčui tarp šalių dėl pačios pareigos teikti išlaikymą atsiradimo momento, kas neretai sukuria prielaidas pilnametystės sulaukusiems asmenims piktnaudžiauti savo teisėmis, reikalaujant nepagrįstai didelio išlaikymo dydžio.

MAINTENANCE OF ADULT CHILDREN: LEGAL REGULATION AND ITS ENFORCEMENT

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Vitalija Šimkienė

Turība University, Latvia

Summary. *The article analyses the institute of maintenance for adult children in education, by covering the genesis of its regulation, the driving forces for change, the substance of the parental obligation to provide for their adult children, the importance of individual criteria, as well as the Lithuanian case law in this field. A specific provision regulating the parental obligation to provide maintenance for their adult children had been laid down in the Civil Code as early as 11 November 2004, however, the regulation was later expanded (by the law of 20 June 2013) into a separate article of the CC (Article 3.192¹). At that time, an undeniable impact was produced by a ruling of the Constitutional Court, which stated that adjudgment of maintenance for adults cannot be based on the same principles as maintenance for minors. Moreover, legal regulation*

cannot be set up in such way, that it distorts the balance of rights and obligations by unconditionally transferring the burden of decisions taken by adult children (who are legally capable) upon their parents, regardless of their capacity, their obligations towards other persons (inter alia underaged children, other family members and dependents), without due consideration of their material wealth and actual capacity to provide such maintenance without damaging their own interests or those of other persons.

The regulatory regime in power since 2013 establishes specific criteria, under which maintenance may be adjudged for adult children, i.e. their age or certain forms of education they are in. On the other hand, the legislator granted broad power of discretion to the courts, as regards additional criteria that might require case-by-case evaluation, such as the necessity of maintenance, or parents' actual capacity to provide such maintenance. It should be noted that, even though a real need for maintenance may be confirmed, maintenance cannot be adjudged, if the parents have no actual capacity to provide it. In other words, the balance must always be preserved between various preconditions for the adjudgment of maintenance. Analysis of the corresponding case law suggests, that court practices vary significantly, because, as the courts enjoy their power of discretion, interpretation of case-specific preconditions does not guarantee absolute enforceability of the right to maintenance for an adult. On the other hand, breach of balance between the assessed preconditions often opens possibilities for abuse of the rights of the parents, who are allegedly obliged to provide maintenance.

Keywords: child maintenance (support), adult in education, parental obligation, financial position.

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: šeimos teisė, vaiko teisių apsauga, civilinė teisė, tarptautinė privatinė teisė.

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, Mykolas Romeris University, Law School of Mykolas Romeris, Institute of Private Law, professor. Research interests: family law, protection of child's rights, civil law, private international law.

Vitalija Šimkienė, Turibos universiteto Teisės fakulteto doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: šeimos teisė, civilinė teisė.

Vitalija Šimkienė, Turiba University, Law Faculty, doctoral candidate. Research interests: family law, civil law.